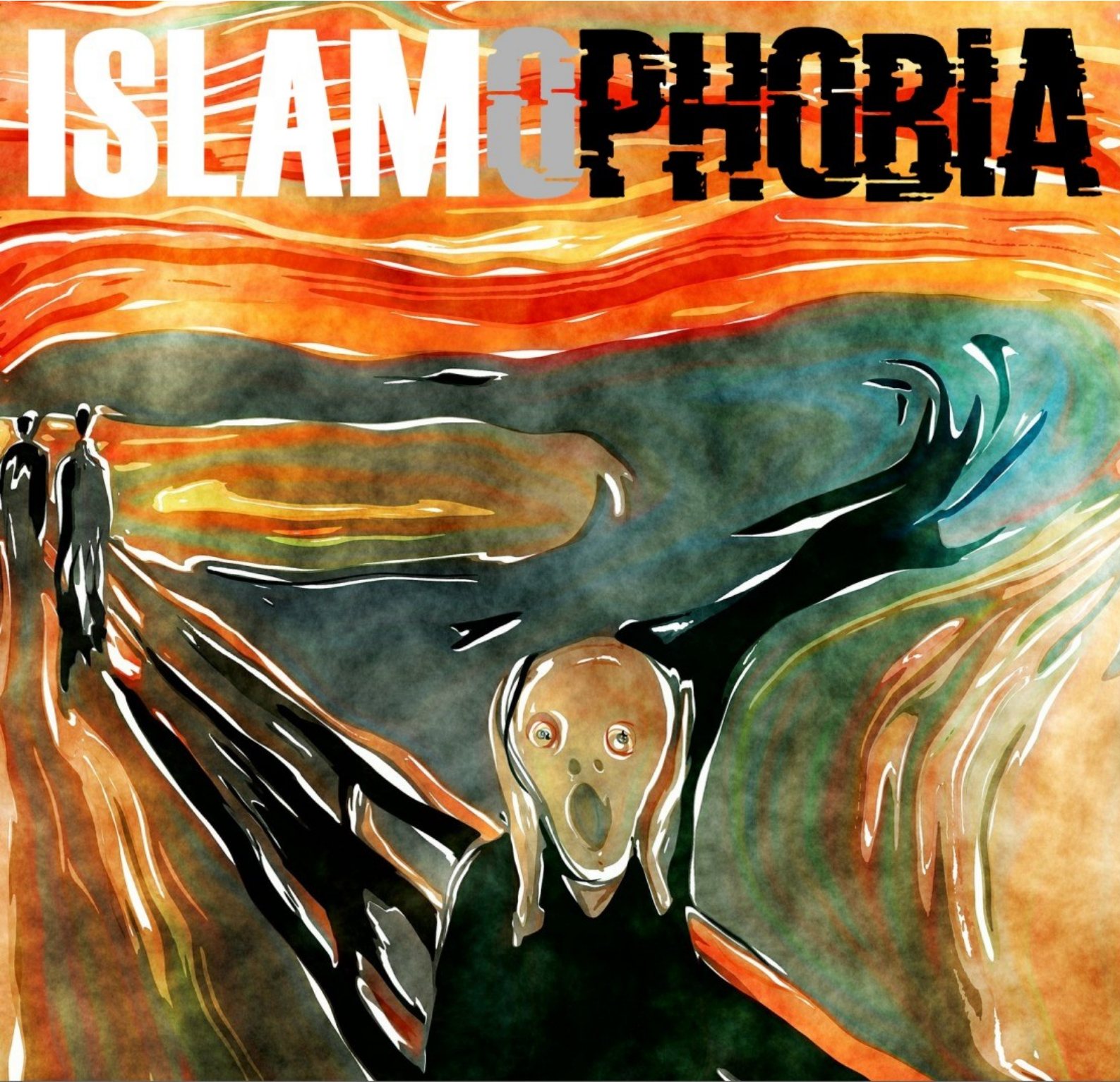
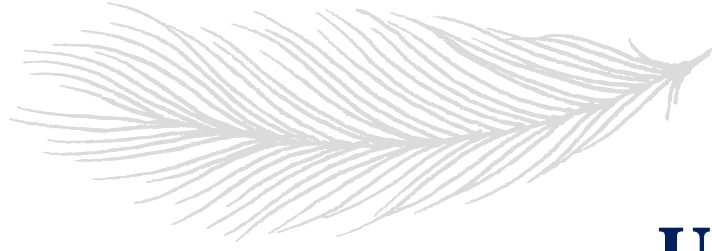

ULISA12
2021 | Kasım

15 Aralık 2021

ULİSA12

2021 | Aralık

Genel Koordinatör

İbrahim Aydın, Ph. D.
Rektör ve Prof. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Editör

İbrahim Demir, Ph. D.
Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Sayı Editörü

İbrahim Demir, Ph. D.
Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Katkıda Bulunanlar

Hilal Barın, Ph. D.
Dr. Öğr. Üyesi., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Ejder Okumuş, Ph. D.
Prof. Dr., Ankara Sosyal bilimler Üniversitesi
Betül Karakoyunlu, Ph. D.
Dr., Gençlik ve Spor Bakanlığı Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü
Müşerref Yardım, Ph. D.
Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü
Institute for International Relations and Strategic Research (IRSR)

Kapak: İslamofobik cinnet ve çılgılık. İmaj Kaynak: Pixabay. Kapak Dizayn: Öznur Albayrak, ULİSA

©2021 ULİSA | Online versiyon

Giriş

Araştırmalar İslam'ın bu yüzyıl tamamlanmadan en çok inanan sayısına sahip din olacağını göstermektedir. Bundan daha önemlisi İslam'ın; İslam dışı dini, ekonomik, sosyal ve siyasal sistemlere karşı en makul, en insani ve en gelişmiş alternatif oluşunu her çağda sürdürmüş olmasıdır. Bir din ve toplam bir sosyal sistem olarak çağları ve coğrafyaları aşan İslam tecrübesi; günümüz ekonomik, sosyal, psikolojik ve siyasal sorunlarının en adil, en tutarlı ve en doğal çözüm kaynağının İslam olduğunu ortaya koymaktadır. Zira İslam ve İslam dışı tecrübeler sonunda gelinen nokta göstermektedir ki; ideal "İslam"a (ya da İslam'ın sahih kaynaklarına) göre uygulandığında insanlığın varlığı ve geleceği için en önemli unsurlar olan canı (hayat ve sağlık), aklı (ruh sağlığı, düşünme ve idrak), malı (çevre ve uzay dahil eşya), nesli (kuşaklar ve nesep) ve dini (Allah'ın insanlık için tayin ettiği yollar ve çözümler) hakkıyla koruyabilecek tek nizam İslam nizamıdır. Ancak İslam ve İslam'la ilgili her unsur, dikkat ve ilgi çekip talep gördüğü gibi korku da oluşturmuştur. İslamofobi kavramı altında ele alınan İslam karşıtı korkular günümüzün gerçekliğidir. Artık gün geçmiyor ki dünyanın bir yerinden İslam'a ve Müslümanlara karşı İslamofobik bir saldırı ya da taciz haberi alınmasın.

Körü körüne karşıtlık dışında İslam karşıtı korkuların üç temel kaynağından söz edilebilir: Birincisi; 'entegre' bir dini, hukuki, ekonomik, sosyal ve siyasal sistem olarak İslam (teori ve uygulama) hakkındaki bilgisizlik ya da bilgi eksikliğidir. İkincisi, daha çok ekonomik ve siyasi sâiklerle İslam karşıtı korkuyu 'üretip' yayan ve besleyen aktörlerin sistematik ve endüstriyel çabalarıdır. Üçüncüsü ise İslam adına yapılan hatalı uygulamaların oluşturduğu kötü örneklerdir.

İslamofobinin salt bir 'korkular' bütünü olarak kalmadığına; sıklıkla fiili saldırıya, tacize, şiddete ve ayrımcılığa dönüştüğüne şahit olunmaktadır. Bu durum, kapakta da yansıtılmaya çalışıldığı üzere özellikle batı toplumlarının bir kısmında bir 'cinnet' ve 'akıl tutulması' halini almıştır. Bu akıl tutulması nedeniyle, İslamofobik toplumdaki ekonomik, siyasi ve sosyal sorunların sebebi İslam ve Müslümanlar gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. İslamofobi nedeniyle İslam'ın sunduğu çözümler; adil, etkin ve etkili oldukları yönünde deliller bulunsa bile bu çözümler yok sayılabilmektedir. İslamofobik gerekçelerle daha iyi, üstün ya da gerçek çözümleri 'örten' bu yok sayma, insanlık için net bir kayıptır.

Bu düşüncelerle ULİSA12'nin bu sayısı İslamofobi konusuna ayrılmıştır. Sayının amacı; İslamofobi konusunda farkındalık ve gündem oluşturmak, İslamofobiyi ve çözümünü için önemli dinamikleri

uzmanlarının kaleminden açıklamaktır. Bu sayıda dikkat çekilen bir nokta da çoğunluğu Müslümanlardan oluşan toplumlarda gözlemlenen self-oryantalizm ve self-İslamofobi olgusudur.

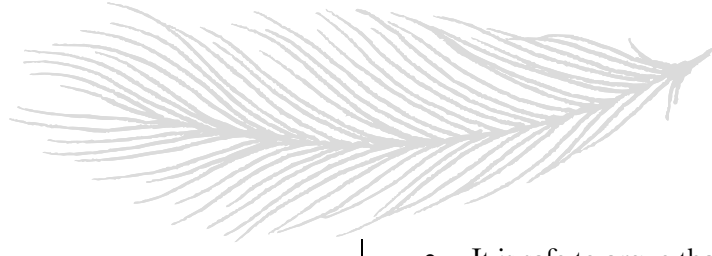
Bu sayıda, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nden Dr. Öğr. Üyesi Hilal Barın Avrupa'da zaman zaman farklı etnik ve dini gruplara yönelmiş olan yabancı düşmanlığını son zamanlarda tümüyle Müslüman göçmen karşıtlığı üzerinden İslamofobi düzleminde ele almaktadır. Bu çalışmada İslamofobinin birtakım tema, politika ve uygulamalar ile desteklenerek iktisadi, sosyal ve kamusal pek çok alana aksettiğinin altı çizilmektedir.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ejder Okumuş, "The Game and Industry of Islamophobia and Muslims" başlıklı çalışmalarında İslamofobiyi anlamak, İslamofobinin kavramsallaştırılması ve ticarileştirilmesi, Batının İslamofobinin sanayileştirilmesindeki rolü, İslamofobiyle başa çıkma sorumluluğu gibi konulara yer vermektedir. İslamofobinin dönüm noktasının 11 Eylül olduğunu belirten Okumuş, İslamofobinin o zamandan itibaren değişim içinde olduğunu ifade etmektedir. Çalışmanın son bölümünde, İslamofobiye karşı savaşta özellikle iş birliği ve eğitime vurgu yapılarak Batı ve Müslümanlar için çözüm önerileri sunulmaktadır.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Müşerref Yardım ve Gençlik ve Spor Bakanlığı Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü'nden Dr. Betül Karakoyunlu, çalışmalarında Doğu toplumlarında self-oryantalizm ve self-İslamofobinin ortaya çıkmasında modernleşmenin etkisi ile her iki paradigmanın toplumsal yaşam ve kadın bedenine etkilerini tartışmaktadır. Batı Avrupa'da ortaya çıkan Aydınlanma Düşüncesi, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali temelinde oluşan modernleşmenin, II. Dünya Savaşı'nın ardından tüm dünyaya yayılmasının Doğu ile Batı Modernleşmelerinin karşılaştırılmasına neden olduğunu ifade etmişlerdir. İçselleştirilmiş oryantalizm şeklinde belirtilen self-oryantalizm, Doğu toplumlarının geri kalmışlığı karşısında Batı'nın üstünlüğünün kanıksaması şeklinde tanımlanmıştır. Çalışmada modernleşme hareketlerinin arka planı aktarılmış ve içselleştirilmiş oryantalizmden içselleştirilmiş İslamofobiye geçiş tartışılmıştır.

ULİSA 12'nin bu sayısının, tam da uluslararası kamuoyunun sıcak gündemindeki İslamofobi tartışmalarına ışık tutabilmesini ve faydalı olmasını umuyoruz.

Sayı Editörü

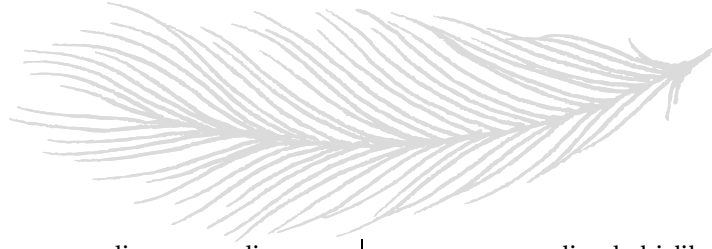

Özet

- İslamofobi kelime anlamı olarak “İslam korkusu (fobisi)” demektir. Terim olarak İslam’dan ve Müslümanlardan korkma, çekinme içgüdüsünü ifade etmekte, İslam’a ve Müslümanlara karşı iktisadi, sosyal ve kamusal hayattan dışlama, açık bir şekilde nefret suçları ve daha üstü kapalı haliyle aşağılama şeklinde gerçekleşen ayrımcılıktır.
- 11 Eylül sonrası daha da belirginleşen İslamofobi’nin oluşumunda medya ve siyasetin iç içe ve birbirlerini daima besleyen ve destekleyen kutuplaştırıcı söyleminin etkisi büyüktür. Hem siyasette hem de medyada, birçok kurum ve aktör Amerika ve Avrupa ülkelerinin Ortadoğu’ya yönelik politika, strateji ve eylemlerine meşruluk kazandırmak için, İslam’ın Batı’ya yabancı farklı bir din olarak İslam karşıtlığına aşırı derecede gönderme ve vurgu yapıldı. 11 Eylül saldırısının yarattığı korku, kuşku, endişe ve rahatsızlık hissi, zaten var olan hoşgörüsüzlüğün, ayrımcılığın ve ırkçı eğilimlerin medya kanalıyla yaygınlaşmasına neden oldu.
- Avrupa’da farklı kültürlerin, göçmenlerin çok kültürlü bir toplumda var olması idealize edilmesine rağmen, Avrupa siyasetinde ve toplumunda göçmenler ile “birlikte yaşama kültürü”nde ciddi problemler olduğu görüldü. Avrupa’da göçmen karşıtı İslamofobik söylem yeni olmamakla birlikte siyasiler, medya, taşıyıcılar ve düşünürler tarafından konjonktüre bağlı olarak revize edildi.
- Küresel bir topluluk olarak Avrupa, Orta Doğu, Kuzey Amerika veya Asya’da olsun, tüm bağnazlık biçimleriyle yüzleşmek için ortak, kapsayıcı ve kucaklayıcı platformlar kurulmalıdır. Anlamlı bir bütünleşme için kendi kaderimiz ile mültecilerin kaderinin ortaklığının farkına varmamız ve toplumsal mücadelenin ancak bu eksenle gerçekleşebileceği görüşünü kabul etmemiz gerekmektedir.
- The historical roots of Islamophobia, which expresses prejudice, hatred, racism, and hostility against Islam and the Muslims, actually go way back.
- The September 11 incidents can be regarded as a milestone in the history of Islamophobia.

- It is safe to argue that the most important result of Islamophobia has been anti-Islamism and anti-Muslimism.
- Apart from the US, the game and industry of Islamophobia are also a reality in Israel, Europe, and other parts of the world.
- The west actually has used Islamophobia as a tool for marginalizing Muslims. Islamophobia is a form of a defense mechanism of western hatred and hostility to Islam.
- The limits of Islamophobia reached beyond the planned and controllable borders, and became a nightmare.
- Islamophobia is commercialized and industrialized especially in the western world.
- Muslims should not forget that the solution against Islamophobia is living Islam correctly while playing a game against the game.
- Islamophobia has been institutionalized and industrialized in today's world. Islamophobia has been deepened when Muslims have become effective in the West and outside the West, especially in social life, in the public sphere, with their power, visibility, awareness and attention.
- Works or products of media, cinema, culture, art and literature are among the most important and effective instruments of Islamophobia. It is the responsibility of Muslims to struggle Islamophobia through all of these tools.
- It can be said that the most important result of Islamophobia is anti-Islamism. An important dimension of anti-Islam seems to be racism against Muslims, especially Arabs. Islamophobia has brought discrimination and maltreatment against Muslims in official institutions.
- American government of the era covering the post 9/11 period took certain internal precautions related to legislation, administration and jurisdiction under the title of national security and terrorism. It can be stated that the US followed an Islamophobia-based policy.
- Muslims should not forget that they should find a solution against Islamophobia by living Islam correctly while playing a game against the game.
- Batı’nın neredeyse İslam’ın doğuşu ile başlatılabilecek Doğu husumeti, öteki olarak koordinatlandırma süreci ve Modernleşmenin tüm dünya tarafından takip edilmesi gereken bir izlek

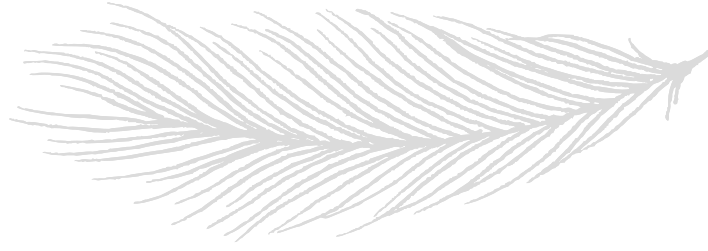
olarak sunulması oryantalist paradigmanın bileşenlerini meydana getirmektedir.

- Türk modernleşmesi, "devleti kurtarma" motivasyonunu ile başlamışsa da ilerleyen zamanlarda entelektüel canlanma ile birlikte Batılılaşma tartışmalarının her alana yayıldığı görülmektedir.
- Batı dışı toplumlarda ve özellikle çoğunluğu Müslüman olan toplumlarda içselleştirilmiş

oryantalizmle birlikte içselleştirilmiş İslamofobi de görülmektedir.

- Oryantalistlerde olduğu gibi self-oryantalistlerde de İslam'ın baskıcı olduğu kadın üzerinden dile getirilmektedir. Kadının özgürleştirilmesi söylemi modernleşme ve batılılaşma hareketlerinin merkezine oturtulmuştur.

Avrupa’da İslamofobi Bağlamında Göçmen Karşıtlığı ve Mülteci Krizi

Hilal Barın, Ph. D.

Dr. Öğr. Üyesi,

Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AVAR)

Siyasal Bilgiler Fakültesi

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Özet

İslamofobi kavramsallaştırması ile tanımlanan anti-Müslüman ırkçılığı küreselleşme, insan hakları ve göç ile ilgili tartışmalarda da anahtar terim olmaya başlamıştır. Avrupa’da yabancı düşmanlığı ya da göçmen karşıtlığı zaman içerisinde farklı etnik ve dini gruplara yönelmiş olsa da artık neredeyse tümüyle Müslüman göçmen nüfus için tehdit oluşturmaktadır. Arap Baharı ile birlikte Müslüman ülkelerden Avrupa’ya göçler ile Avrupa’da Müslüman varlığının artması mülteci krizine ve sosyal, siyasi, kültürel yeni gerilim alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Son yirmi yılda yükselen göçmen karşıtı ırkçılığın en yoğun döneminde İslamofobi artık göçmen karşıtı söylemin bir parçasını oluşturmaktadır. Makalede göçmen karşıtı İslamofobinin Avrupa toplumlarında birbirine bağlı bir dizi temel tema, politika, uygulama ile ötekileştirmeye yönelik yapısal bir olgu olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Avrupa Birliği, Irkçılık, Göçmen Karşıtlığı, İslamofobi, Mülteci Krizi

Keywords: Europe, European Union, Racism, Anti-Immigration, Islamophobia, Refugee Crisis

İslamofobi

İslamofobi tanımlanması zor, kavramsal olarak belirsizlik içeren bir olgudur. Bu durum yüzyıllar öncesine uzanan köklü bir geçmişe dayanması ve çok çeşitli sebeplerden beslenmesi ile açıklanabilir. İslam, tarihten günümüze batı modernitesinin perspektifinden ‘öteki’ olarak sembolleştirilmiştir. İslamofobi terimi ise nispeten daha yakın bir zamanda kullanılmaya başlansa da Müslümanlara ve İslam’a karşı duyulan korku, şüphe ve nefretin kökenleri, sömürgecilik faaliyetleri sebebiyle Batı ile İslam’ın karşı karşıya geldiği yıllara kadar uzanır (Kalm, 2019). İslam bu perspektifte; Batı’dan aşağı, yekpare ve statik, farklı kültürlerin değerlerini paylaşmayan, “öteki”, irrasyonel, ilkel, saldırgan, şiddet yanlısı, siyasi çıkarlar için kullanılan bir ideoloji ve Batı değerlerine ve eleştirilerine karşı hoşgörüsüz varsayılır (Taras, 2013: 418-419).

İslamofobi kelime anlamı olarak “İslam korkusu (fobisi)” demektir. Terim olarak İslam’dan ve Müslümanlardan korkma, çekinme içgüdüsünü ifade etmekte, İslam’a ve Müslümanlara karşı iktisadi, sosyal ve kamusal hayattan dışlama, açık bir şekilde nefret suçları ve daha üstü kapalı haliyle aşağılama şeklinde gerçekleşen ayrımcılıktır. İslamofobi ilk defa Kasım 1997’de Birleşik Krallık’ta hazırlanan Runneymede Raporunda (İslamofobi: Hepimiz İçin Bir Meydan Okuma, Islamophobia: A Challenge for Us All), “Müslümanlara olumsuz ve aşağılayıcı kalıplaşmış yargılar ve inançlar atfeden bir dizi kapalı görüşün etkisiyle artan İslam ve Müslümanlara karşı korku ve nefret” olarak tanımlanmıştır. Literatürdeki eserler İslamofobi’yi daha çok “önyargı” (prejudice), “ayrımcılık” (discrimination), “dışlanma” (exclusion), “şiddet” (violence) gibi kavramlarla tanımlamaktadır. İslamofobi, diğer ayrımcılık türlerini geri planda bırakarak, dini ayrımcılığı vurguladığından dolayı Müslümanlara ve İslam’a karşı asılsız bir korkunun, güvensizliğin, ötekileştirmenin motive ettiği ırkçılık ve

yabancı düşmanlığının nefret söylemine varan çağdaş bir formudur (Barın, 2016).

Kültürel İrkçılığın Tetikleyici Bir Güç Olarak İslamofobi

İrkçilik; “öteki”nin farklı biçimlerde ele alınmasına bağlı olarak ortaya çıkan tarihsel bir fenomendir. Bu nedenle ırkçılık tartışmaları kültürel bir tarihe sahiptir (Hudson, 2004). 1950 sonrası dönemde ırkçılık çalışmaları, biyolojik farklılıklardan ziyade kültürel, dini, coğrafi, tarihi, dinsel “ötekisi”ni kültür ile tanımlamaya çalışan kültürel ırkçılık formuna evrilmiştir (Sumbas, 2009: 260-267). 1960 ve 70’lerden sonra ise kültür farklılığına vurgusu giderek artmıştır.

Kültürel ırkçılık, çeşitliliği ve bireyin özerkliğini yok sayarken insanları, etnik, dini ya da kültürel gruplar olarak tanımlar. “Yeni ırkçılık” (new racism) formu olarak tanımlanan kültürel ırkçılık sosyo-kültürel farklılıklarla şekillenen ve yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, ekonomik dışlama, göç ve göçmen karşıtlığı gibi pek çok olguyu içeren karmaşık bir fenomendir. Zamanla dönüşen bu ırkçılık biçiminde birbirinden farklı kültürel ve etnik grupların bir arada olamayacağına inanılmakta bu nedenle yeni ırkçılık "farkçı ırkçılık" olarak da adlandırılmaktadır (Taguieff, 2001: 4). “Farkçı ırkçılık”, ırkçılığı destekleyen ve onlara karşı çıkanlar arasında yaşanan çatışmalara müdahale edebilecek politik bir özelliği olan "meta ırkçılık" olarak da görülür (Balibar, 2000: 32).

Kültürel ırkçılık yaklaşımı, içeriği itibarıyla “biz” ve “öteki” ayrımının belirginleştiği, kültürel farklılıkları öne çıkaran yaklaşımlar ve buna bağlı olarak geliştirilen politiklardır (Yılmaz, 2008). Kurumsallaşmış kültürel ırkçılığa maruz kalan Avrupa’daki Müslümanlar; etno-ırk dinsel grup şeklinde sınıflandıran deri rengine dayalı olarak ileri sürülen ırkçı fikirlerden “kültürel üstünlük” ve “ötekilik” kavramları temelinde yapılan bir ayrımcılığa ve ırkçılığa doğru bir değişme yaşadı (Sajid, 2005: 31-32). Siyaha karşı beyaz ayrımına dayanan biyolojik ırkçılık yerini Avrupa’ya karşı İslam ayrımına bırakan kültürel bir ırkçılığa bıraktı. Kültürel ırkçılık tartışmasının altında yatan ana mekanizma da Müslüman göçmenlerin İslam ve Avrupa değerlerine uyumsuzluğundan dolayı bütünleşmenin imkânsızlığı olduğu fikridir (Mosse, 1997: 1).

Yeni bir ırkçılık türü olana kültürel ırkçılığın bir formu olan İslamofobi, Müslümanlara yönelik dışlama ve ayrımcılık eksenli yabancı düşmanlığı olarak ortaya çıkmaktadır. İslamofobi Müslümanlara karşı düşmanca

tavırları ve ayrımcı pratikleri haklılaştırarak Müslüman toplumların sosyo-kültürel tüm farklılıklarını bir kenara bırakarak din üzerinden tek bir kategoriye indirgemektedir. İslamofobi şu anda Avrupa’nın Müslümanları ve / veya İslam’ı belirli siyasi bağlamlarda hedefleyen kasıtlı stratejileri ile “scapegoat” denilen ideal günah keçisini yaratmaya yönelik, Avrupa’nın sömürge dönemlerinden beri devam eden yapısal ve kurumsal ırkçılığın devamı olan yeni kültürel bir ırkçılık formudur. Bu kültürel ırkçılık İslamofobik tutum ve tavırların ortaya çıkmasına neden olduğu gibi aynı zamanda Avrupa’daki göçmenler bağlamında toplumsal bütünleşme ve entegrasyonun önünde de ciddi tehditler oluşturmaktadır (Choudhury, 2007: 77).

11 Eylül Sonrası Avrupa’da Artan İslam Karşıtlığı

İslam korkusu yahut karşıtlığı bağlamında İslamofobi ABD’de gerçekleşen 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası artış göstermektedir. Zira bu tarihten sonra tüm dünyada güvensizlik havası oluşturuldu ve bir anlamda korku iktidarı kurulmaya çalışıldı İslamofobi, siyaset ve medya aracılığıyla yayılmaya başladı. 11 Eylül olayları ve Madrid, Londra, Paris ve Brüksel gibi AB başkentlerinde gerçekleştirilen terör saldırıları, Batı dünyasında İslam’a ve Müslümanlara karşı algıyı derinleştirdi ve güvenlik merkezli bir noktaya taşıdı.

11 Eylül sonrası daha da belirginleşen İslamofobinin oluşumunda medya ve siyasetin iç içe ve birbirlerini daima besleyen ve destekleyen kutuplaştırıcı söyleminin etkisi büyüktür. Hem siyasette hem de medyada, birçok kurum ve aktör Amerika ve Avrupa ülkelerinin Ortadoğu’ya yönelik politika, strateji ve eylemlerine meşruluk kazandırmak için, İslam’ın Batı’ya yabancı farklı bir din olarak İslam karşıtlığına aşırı derecede gönderme ve vurgu yapıldı. 11 Eylül saldırısının yarattığı korku, kuşku, endişe ve rahatsızlık hissi, zaten var olan hoşgörüsüzlüğün, ayrımcılığın ve ırkçı eğilimlerin medya kanalıyla yaygınlaşmasına neden oldu. Batı’nın İslam ve Araplar hakkında yüzyıllardır oluşturup inşa ettiği olumsuz ‘öteki’, 11 Eylül sonrasının şartlarında kitle iletişim araçları tarafından yeniden üretilir ve aktarılır bir hale geldi. Özellikle Samuel P. Huntington’ın “Medeniyetler Çatışması” (Huntington, 1993) tezine çokça atıfta bulunularak İslam’ın, Avrupa ve Hristiyan medeniyetine karşı savaş açtığı iddia edildi. Huntington’un tezi İslam’a ve Müslümanlara bakıştaki tarihe dayanan ‘öteki’ tanımını, ‘içerideki düşman’ ya da ‘potansiyel tehdit’ algısı ekledi ve Huntington’ın tezi Afganistan ve Irak’a yapılan saldırılarda Amerikalı Neo-Con’lara büyük ilham kaynağı oldu.

George W. Bush’u Irak’ın işgali için “Crusade” yani “Haçlı Seferi” tanımlamasını kullanması buna örnektir. ABD’nin 1990’larda başlattığı doğrudan ve dolaylı askeri müdahaleler sürecini destekleyen Huntington tezleri doğal olarak Avrupa’daki gerilimlerle de beslendi. Avrupa’ya düzenlenen terör saldırılarıyla travmatik bir hal alan göçmen Müslümanlar, Avrupa’da yükselen ‘ırkçılık’ ve ‘yabancı düşmanlığı’nın ve İslamofobinin başlıca hedefi haline geldi.

Güvenlik anlayışının Soğuk Savaş’ın bitimini takip eden süreçte değişmesiyle ve 11 Eylül ile birlikte göçmen Müslümanlar birer “güvenlik sorunu” olarak gören bu yeni bakış açısı, aşırı-sağ partiler için istismar konusu oldu. 11 Eylül olayları aşırı-sağ partilerin dışlayıcı söylemlerinin merkezine İslamı ve göçmen Müslümanları yerleştirdi. Aşırı-sağ partilerin önceden daha dar kitleye hitap eden İslam karşıtı söylemleri marjinal bir durum olmaktan çıkarak sıradan bir hal almaya başladı. Böylelikle İslamofobi Müslümanlara yönelik hakaretlerden, şiddet eylemlerine, çalışma hayatındaki ayrımcılıktan, başörtüsü ve burka gibi simgesel ayrımcılığa, ibadet özgürlüğünün kısıtlanmasından, camilere yönelik saldırılara, Müslümanların kurduğu okul, dernek ve vakıflara yönelik kontrollerin artırılmasından, Müslüman ülkelerden kaynaklanan göç hareketlerine karşı dışlayıcı önlemler almaya kadar uzandı. 11 Eylül sonrası terörizmle İslam arasında kurulan bağlantı nedeniyle Müslüman göçmenler sadece adi suçlarla değil, terör suçları ile de bağlantılı resmedilmeye başlandı. Batı ülkeleri teröre yönelik alınan önlemler kapsamında göçmenlerin ülkelere girişini engelleyebilmek için (Goldberg, 2006) ve hâlihazırda ülkelerinde yaşayan Müslüman azınlıklara dair birçok yabancı ve göçmen karşıtı uygulamalar ortaya koydu.

Avrupa’da Yabancı Düşmanlığı Bağlamında Göçmen Karşıtlığı ve İslamofobi

11 Eylül 2001 saldırılarının İslam ve Müslümanlarla şiddet ve terör eylemleri arasında bağ kurmasıyla Avrupa’da İslamofobi ve Müslümanlara yönelik ayrımcılıklar yükselişe geçti. 11 Eylül’ün yanı sıra 2008’de başlayan ekonomik kriz ve işsizliğin yol açtığı gelecek kaygısı, yukarıda belirtilen Avrupa’da gerçekleştirilen saldırılar AB vatandaşlarında yabancılara ve göçmenlere karşı olan korkunun, düşmanlığın artmasını beraberinde getirdi. 11 Eylül olaylarına karışan teröristlerin yanı sıra Avrupa’da gerçekleşen saldırılar, göçmenlerin birer potansiyel tehdit unsuru olarak görülmelerine yol açtı (Köşer Akçapar, 2012: 563-67). 2009’da Ortadoğu’da başlayan Arap Baharı’nın yarattığı çatışma ve güvensizlik ortamının devam etmesi ise Avrupa’ya göçü hızlandırdı.

Arap Baharı sonrası Avrupa’ya Ortadoğu’dan gelen zorunlu göç mağdurları Doğu toplumlarına ait ve Müslüman oldukları için, Avrupa’nın kültür ve değerlerine uyum sağlayamamakla, ekonomik krizin müsebbibi olmakla, DAES’in terör unsurları olarak tehdit unsuru olmakla, hatta geçtiğimiz yıl da Covid-19 pandemisinin taşıyıcıları olmakla suçlandı.

Suriye krizi ile birlikte dünyayı etkileyen mülteci krizi Avrupa Birliği ülkelerinde aşırı sağ siyaset ile birlikte yabancı ve göçmen karşıtlığı bağlamında ‘ötekinin bir güvenlik sorunu’ olarak algılanmasında artışa neden oldu. Göçmen ve mültecilere dair uygulamalarda insan hakları merkezli yaklaşım terk edilerek siyasi iktidarlar tarafından güvenlik siyasetine geçildi. Bu bağlamda göçmen karşıtlığı, yabancı korkusu, dış göç ile bağlantılı yabancı düşmanlığı ve ırkçılık eğilimleri birleşti, bu da İslamofobi’nin yükselmesinde etkili oldu. Ortadoğu’daki mülteci krizi ile Avrupa’da yükselen İslamofobi arasında korelatif bir ilişki görülmeye başlandı. Ortadoğu’da çeşitli çatışmaların yol açtığı mülteci krizi sürdüğü sürece, Avrupa bir göçmen akını ile karşı karşıya kalmaya devam etti ve böylece kıtada İslamofobi yükseldi. Mülteci krizinin başladığı andan itibaren yabancı düşmanlığına ve mülteci karşıtlığına dayanan söylemleri öne çıkaran aşırı sağ partilerin oyları neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde arttı. Mültecilerin kendi ülkelerini işgal etmeye geldiğini, Avrupa demokrasilerinin korunmasının için birçok anti-demokratik yöntem savunuldu ve hayata geçirildi. Hayatlarını kurtarmak için ülkelerinden kaçan Suriyeli mültecilerin yine hayatları pahasına Avrupa ülkelerine ulaşma çabalarına, demokratik kurumları ve liberal değerleri ile övünen Avrupa devletlerinin bu mültecileri durdurmak için sınırlarına duvarlar ve elektrikli teller ördü.

Avrupa’da farklı kültürlerin, göçmenlerin çok kültürlü bir toplumda var olması idealize edilmesine rağmen, Avrupa siyasetinde ve toplumunda göçmenler ile “birlikte yaşama kültürü”nde ciddi problemler olduğu görüldü. Avrupa’da göçmen karşıtı İslamofobik söylem yeni olmamakla birlikte siyasiler, medya, taşıyıcılar ve düşünürler tarafından konjonktüre bağlı olarak revize edildi. Aşırı sağı temsil eden siyasetçilerin mülteci karşıtı söylemi Avrupa’nın demokratik ve liberal değerleri benimsemediklerini iddia ettikleri Müslüman göçmenler üzerinden yeniden dolaşıma sokuldu. Slovaç Zizek Charlie Hebdo ve Paris Saldırıları’ndan sonra kaleme aldığı yazısında Suriyeli mülteci krizini DAİŞ ile ilişkilendirerek Avrupalılara yaptığı çağrıda; mülteci krizinin kontrolünü ele almak solcu tabuları yıkmak gerektiğini, Avrupa’da mültecilerin dolaşım özgürlüğü geldikleri sınıfa bağlı olarak kısıtlanması gerektiği, mültecilerin çoğunun Batı

Avrupa'nın insan hakları nosyonlarıyla bağdaşmayan bir kültürden geldiği gerçeğiyle yüzleşmesi gerektiğini belirtti. Bu noktada dini özgürlük, grup baskısına karşı bireysel özgürlüğün korunması için "Avrupa-merkezci" görüneceğinden korkmaksızın normlar kümesi ortaya koymak ve hukuki olarak bunları uygulamak gerektiğini savundu.

Bernard Lewis'ten bu yana Slovaj Zizek'in de söylemlerinde görülen İslam ve Müslümanlar söz konusu olduğunda Avrupa'nın kendi idealist retoriği ve uygulamalarıyla çelişen tutumlar içerisine girilmesi, Avrupa idealizminin kendi içindeki çelişkisi oldu. Avrupa idealizmi özgürlük, demokrasi, medeniyet, insan hakları, hukukun üstünlüğü, çok kültürlülük, sekülerizmi içerir. Avrupa sınırları içerisinde yaşayan Müslümanlara karşı ırkçı, yabancı karşıtı, İslamofobik, ayrımcı nefret söylemlerinin aşırı bir şekilde yayılması ve dışavurumunun artması Avrupa idealizmini bir oksimorona dönüştürdü. AB'nin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne dair idealizmi bir "boş gösteren"e döndü. Ernesto Laclau and Chantal Mouffe'un da belirttiği gibi, Avrupa'da tartışmaya açık olmayan egemen liberalizmin bireyci görüşünün kolektif kimlikleri reddetmesi sonucu toplumsal yaşamın çoğulcu doğası ve bu çoğulcu toplumdaki çatışmaların rasyonel bir çözüme ulaştırılamadı. Bu, demokrasiyi, çıkarlar arasında bir müzakere olarak gören geleneksel liberal kavrayıştan çıkartarak demokrasinin farklılıkların karşılanabileceği bir alan sağlanmasına eşlik eden bir zemine çekmek gerekmektedir. Bu iki düşünür demokratik bir konsorsiyumun sağlayacağı değerlerin ve çıkarların karşılaşmasının gerçekleşebileceği demokratik kanalların yokluğunda Batı toplumlarını apartheid, köktendincilik ve faşizm gibi demokrasiyle bağdaşmayan negatif mücadele yöntemleriyle karşı karşıya kalacakları noktasında uyarmaktadır.

AB'nin taşıyıcı değerleriyle uyuşmayan Müslümanlara yönelik anti-demokratik İslamofobi çerçevesinde gittikçe keskinleşen önyargılarıyla yüzleşmesi gerekmektedir. Müslüman göçmenlere yönelik medyada görülen hoşgörüsüzlük, ayrımcılık, ötekileştirme; göçmen karşıtlığını Müslüman karşıtlığına eklemleyen aşırı sağ siyasetin söylemi kontrol edilmelidir. Mülteci ve sığınmacı politikaları İslamofobik bir diskurla dışsallaştırma perspektifi yerine AB'nin sahip olduğunu iddia ettiği özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi değerler üzerinden yürütülerek söz konusu değerlerle uyumlu politikalar üretilmelidir. 21. Yüzyıl Avrupa'sında İslam'ın dışlanmaması ve Müslümanların, Avrupa toplumları içerisinde yer alması gerekir.

Sonuç

İkinci dünya savaşından sonra Müslüman ülkelerden Avrupa'ya doğru olan iş gücü göçü ve son dönemdeki mülteci göçü Avrupa'da İslam ve Müslüman varlığının artmasına ve politik, dini, kültürel ve sosyal gerilim alanlarının oluşmasına neden oldu. Müslümanlarla olan karşılaşmalar arttıkça İslam'a karşı önyargı ve endişeler yükselmekte bu durum Müslümanlara karşı dışlama, ayrımcılık ve şiddetle neticelendi ve İslamofobi ve İslam düşmanlığı gibi kavramlar gündeme geldi. Özellikle Arap baharı sonrası Avrupa'ya göçmek durumunda kalan Müslüman sığınmacı ve mülteciler Avrupa'nın kültür ve değerlerine uyum sağlayamamakla ve "potansiyel tehdit unsurları" olmakla suçlandı.

Suriye mülteci kriziyle birlikte modern demokrasinin aşınması ile Avrupa'da bir insanlık krizi ortaya çıktı. Ortadoğu'da yaşanan krizin başlangıcından bu yana sorumluluk almak istemeyen çoğu AB ülkesi Türkiye gibi belirlenen üçüncü ülkeler ve geri kabul anlaşmaları ile çözüm arayışına girdi. Mülteci krizinden etkilenmemek için duvar örmek, sınır kontrollerini arttırmak, sığınma arayan sığınmacıları sınır dışı etmek, elektrikli teller çekmek gibi gayri insani ve ahlaki yöntemlere başvuruldu. İnsan hakları ihlallerinin en aza indirilmeye çalışılarak ve dengelerin doğru dağıtıldığı bir ortaklık zemininde vicdanlı bir diyalog çerçevesinde hareket edilmedi. İslamofobik vaziyet alışlar Avrupa'da karar alma sürecini etkiledi bu kararlar gelen göçmenlerin ve mültecilerin zararına oldu. Avrupa'daki Aşırı sağ siyasetçiler "korkudan yararlanma" ve "günah keçisi" anlatılarını İslamofobik ve göçmen karşıtı söylemleri rasyonalize etmek için kullandılar. Aşırı sağ görüşlerin kamuoylarında, dolayısıyla da AB üyesi ülkelerde ve AB Parlamentosu'nda gücünün artmasına karşı eldeki en iyi panzehir, yine AB'nin bu krizden bütünleşmeyi artırarak çıkmasıdır.

Avrupa'da Müslüman göçmenlerin ırkçı hareketlerden korunmaları için harekete geçilmesi gerekmekte ve İslamofobinin engellenmesi için siyasetler, medya, sivil toplum örgütleri ve uluslararası örgütlerin çaba harcaması gerekmektedir (Roy, 2007). Sadece Avrupa'da değil Batı'da siyasette, kamusal alanda ve medyada salt Müslüman göçmenler değil, Müslüman yerel halk, Afrikalı Amerikalılar, Latin Amerikalıların veya Asyalılar da ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Covid-19 krizi gösterdi ki hepimizin iyi olana kadar hiçbirimizin iyi olmayacağı kadim gerçeği ile modern toplumları baş başa bırakmıştır. Küresel bir topluluk olarak Avrupa, Orta Doğu, Kuzey Amerika veya Asya'da olsun, tüm bağnazlık biçimleriyle yüzleşmek için ortak, kapsayıcı ve kucaklayıcı platformlar

kurulmalıdır. Anlamlı bir bütünleşme için kendi kaderimiz ile mültecilerin kaderinin ortaklığının farkına varmamız ve toplumsal mücadelenin ancak bu eksende gerçekleşebileceği görüşünü kabul etmemiz gerekmektedir. Makalenin başında “kültürel ırkçılık” kavramsallaştırmasına yer verdiğimiz Etienne Balibar’ın davetine kulak vermemiz gerekmektedir;

“Evet, ortaklaşmaya ihtiyacımız var: Yas tutmak için, dayanışmak için, kendimizi korumak için, düşünmek için. Bu, dışlayıcı bir ortaklaşma değil, özellikle de Fransız vatandaşları ya da göçmenler arasında, giderek daha şiddetlenen ve tarihimizin en karanlık dönemlerini hatırlatan bir propagandanın işgal ve terörizm fikriyle özdeşleştiği, korkularımızın, zayıflıklarımızın ve fantezilerimizin günah keçisi haline getirdiği kesimi dışlayan bir ortaklaşma değil. Ayrıca bu ortaklık sınırlara bağlı değil, özellikle de sürüp giden “küresel iç savaş”ın getirdiği duyguların, sorumluluk ve girişimlerin paylaşılması, uluslararası düzeyde ortaklaştırılması ve mümkünse bunun (Edgar Morin bu konuda çok haklıydı) kozmopolitik bir çerçevede yapılması gerektiği bu kadar açıkken.”

Bütünleşen Avrupa’da azınlıkları toplumdan dışlamak yerine dâhil etmek, onların bir tehdit unsuru olarak değil bir zenginlik olarak algılanmalıdır. Bunun için her Avrupa ülkesinin önceliği, ivedilikle bu hedeflere uygun yeni politikalar ve uygulamalar çok kültürlü, insan haklarına saygılı, hukukun üstün olduğu bir. 21. yüzyılda güvenli bir Avrupa’nın yolu, yabancı düşmanlığı karşısında iş birliğini, uyumu ve bütünleşmeyi sağlamak için işlevsel politikaların uygulanmasından geçmektedir. AB’nin kendisiyle, ekonomik, toplumsal ve yapısal sorunlarıyla sınırlı değildir; aksine AB günümüzde özellikle Ortadoğu ve Afrika’da yaşanan çatışmaların çözümlemesine, savaşların önlenmesine, barışın sağlanmasına etkili ve uzun vadeli insani politikalarla destek vermelidir. Orta Doğu’daki çatışmalara uzun vadeli barışçıl çözümler aramak Avrupa’nın mülteci krizini köklerinden çözmeye yönelik ortak çabalar ve İslamofobik siyasetin yükselişini durdurmak için sürdürülebilir bir yol bulabilir. Böylece Avrupa güvenliğine yönelik algılamalarda “yabancıların tehdidi” en aza inebilecek, İslamofobi, yabancı düşmanlığı ve Avrupa güvenliği arasındaki bağlantı sona erdirilebilecektir.

Kaynakça

Akçapar Köşer, Şebnem (2012) “Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu”, İhlamur S.G.ve Öner N.A.Ş. (der)

Küreselleşme Çağında Göç içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, ss 563-577.

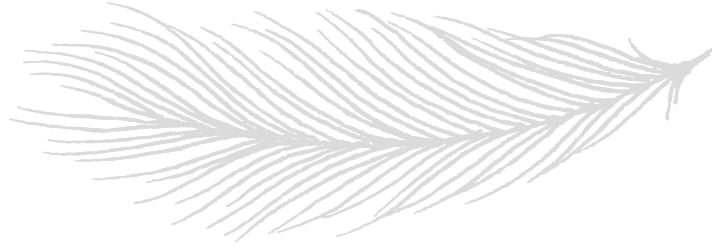
- Balibar, Etienne (2000). “Bir Yeni Irkçılık Var Mı?”. Irk, Ulus Sınıf. Çev., Nazlı Ökten. İstanbul: Metis. Yayınevi
- Bleich, E. ve Maxwell, R. (2012). Assessing Islamophobia in Britain-Where Do Muslims Really Stand? M. Helbling (Ed.), Islamophobia in the West – Measuring and Explaining Individual Attitudes içinde (ss. 39-55). London: Routledge.
- Bora, Tanıl (2005) “Avrupa’da Radikal Sağ ve Post-Faşizmin Zihniyet Dünyası”, (ek-söz), Vural H.S. (yaz.) Avrupa’da Radikal Sağın Yükselişi içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Caldwell, C. (2009). Avrupa’da Devrimin Yansımaları, (çev. H. Kaya) İstanbul: Profil Yayınları, s.23.
- Choudhury, T. (2007). “Muslims and Discrimination”, içinde: European Islam, Editörler: S. Amghar, A. Boubekeur and M. Emerson, Brussels: Centre for European Policy Studies, s. 77-106.
- Esposito, J. L. ve Kahn, İ. (2011). Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century, New York: Oxford University Press.
- Glavanis, P. (Ed.) (1999). Report: ‘Muslim Voices’ in the European Union: The Stranger Within - Community, Identity and Employment. 14 Ocak 2016 tarihinde http://cordis.europa.eu/docs/publications/7078/70781381-6_en.pdf adresinden erişildi.
- Goldberg, D. T. (2006). “Racial Europeanization” Ethnic and Racial Studies Cilt.29, No.2, ss. 336-337.
- Helbling, M. (2010). Islamophobia in Switzerland: A new Phenomenon or a New Name for Xenophobia, S. Hug ve H. Kriesi (Eds.). Value Change in Switzerland içinde (ss. 65-80). Lanham: Lexington
- Hudson, N. (2004). Hottentots’ and the Evolution of European Racism, Journal of European Studies, C. 34, S.4, s. 308 – 332.
- Leiken R. S. (2004). Europe’s Immigration Problem, and Ours, Mediterranean Quarterly, C. 15, S. 4/Güz, ss. 203 – 218.
- Levi-Strauss, C. (2010). Irk, Tarih ve Kültür, (5. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lewis, Bernard (1990) Cultures in Conflict: Christians, Muslims, and Jews in the Age of Discovery, New York, Oxford University Press.
- Lewis, B. (2003). İslam’ın Krizi, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Literatür Yayınları, s. 41.
- Mandacı, Nazif ve Özerim, Gökay, “Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü:

- Avrupa'da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenikleştirilmesi", Uluslararası İlişkiler, Cilt:10, Sayı: 39(Güz 2013), 105-130.
- Mosse, G. L. (1997). *Toward the Final Solution: A History of European Racism*, New York: Howard Fertig.
- Mudde, Cas (1996) "The War of Words Defining the Extreme Right Party Family", *West European Politics*, 19(2), ss. 225-248.
- Mudde, Cas (2011) "Who's Afraid of the European Radical Right", *Dissent*, 58 (4), ss. 7-11.
- Poole Elizabeth. (2002), *Reporting Islam: Media Representations of British Muslims*. New York: Tauris/Palgrave Macmillan,
- Report of the Group of Eminent Persons of the Council of Europe (2011), *Living Together: Combining Diversity and Freedom in 21st-Century Europe*, https://cps.ceu.hu/sites/default/files/field_attachment/news/node-22221/GEP-living-together-2010.pdf
- Roy, O. (2007). *Islamic Terrorist Radicalisation in Europe. European Islam: Challenges for Public Policy and Society*, Centre for European Policy Studies, Samir Amghar, Amel Boubekeur, Michael Emerson (der.). Brüksel, ss. 52 – 60.
- Europe's Islamophobia and the Refugee Crisis September 19, 2017 Przemysław Osiewicz <https://www.mei.edu/publications/europes-islamophobia-and-refugee-crisis>
- Sajid, S. A. (2005). *Islamophobia: A New Word for an Old Fear*, *Palestine-Israel Journal*, S. 12 (2-3), ss. 31-32.
- Sumbas, Ahi (2009). "Batı Avrupa'da Yükselen Yeni-İrkçılık Üzerine Bir Deneme", *Alternatif Politika*, 1 (2): 260-281. (http://www.academia.edu/1481217/Ahi_Sumbas_Bati_Avrupada_yukselen_yeni_irkcilik-alternatif_politika)
- Taguieff, P. A (2001). *The Force of Prejudice On Racism Its Doubles*, University of Minnesota, London
- Taras, Raymond (2013). "Islamophobia Never Stands Still: Race, Religion and Culture", *Ethnic and Racial Studies*, 36 (3), ss. 417-433.
- Vural, H. S. (2005). *Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Yılmaz, Fatma (2008). *Avrupa'da İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*, Ankara: USAK Yayınları.
- Žižek, Slavoj "Are the worst really full of passionate intensity?" <https://www.newstatesman.com/world-affairs/2015/01/slavoj-i-ek-charlie-hebdo-massacre-are-worst-really-full-passionate-intensity>
- Žižek, Slavoj on the Charlie Hebdo massacre: Are the worst really full of passionate intensity? <https://www.newstatesman.com/world-affairs/2015/01/slavoj-i-ek-charlie-hebdo-massacre-are-worst-really-full-passionate-intensity>

The Game and Industry of Islamophobia and Muslims

Ejder Okumuş, Ph.D.

Prof. Dr.,

Din Sosyolojisi Bölümü

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Understanding Islamophobia

The historical roots of Islamophobia, which expresses prejudice, hatred, racism, and hostility against Islam and the Muslims, actually go way back. Islamophobia can be dated back to earlier times when Prophet Muhammad (p. b. u. h.) began to reveal and spread Islam in Mecca, when Islam became dominant in Andalusia, and when the Crusades started. Islamophobia refers to absolute opposition, fear, hatred, discrimination and marginalization against Muslims.

It can be argued that Islamophobia has been institutionalized and industrialized in today's world. After the September 11 (9/11) incidents in the USA, Islamophobia became undeniably deeper and more common. The September 11 incidents can be regarded as a milestone in the history of Islamophobia.

During the Islamophobic processes, Muslims actually become a part and subject of the 'Islamophobia industry' and the 'game' of Islamophobia. The game of Islamophobia is a game set up by those who have produced conflicting mentality and theories regarding the Islamic Civilization before and after Huntington. The game of Islamophobia predominantly asserts a new form of relationship. In this relationship, the west and westerners position themselves as the main and center, while the Muslims are implied to be the other and periphery.

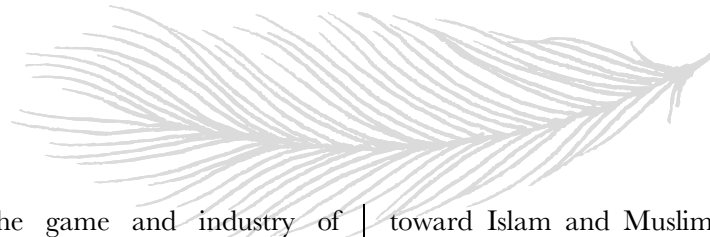
The 9/11 and January 7 (Charlie Hebdo incident in France) incidents have spread and deepened the ideology,

culture and industry of Islamophobia like earthquake waves. The damage of the Islamophobia waves epicentered in the west have been worsened by the efforts and actions of some Islamic organizations. As a result, fears related to Islam turned into hatred, hostility, violence, and aggression. The movie industry, media (newspapers, journals, television, internet, etc.), speeches and writings of politicians and academicians have contributed to the institutionalization, commercialization and industrialization of Islamophobia.

American government of the era covering the post-9/11 period took certain internal precautions related to legislation, administration and jurisdiction under the title of national security and terrorism. It can be argued that the US followed an Islamophobia-based policy with its domestic and international "war on terror" campaign. The fears related to Islam, which arose from the Islamophobic policy followed by the administrators and non-administrators on a formal and informal level in the US, also became accepted reality in the public. This resulted in widespread anti-Islamism; stigmatizing and threatening Muslims. Also, it led to discrimination; racism; malevolent behaviors; mosque attacks; insults, harassment, and attacks against hijab-wearing women. Moreover, it caused ending of relationships with neighbors; preventing children from playing with Muslim children; and, so on.

Thus, it is safe to argue that the most important result of Islamophobia has been anti-Islamism and anti-Muslimism. An important dimension of the anti-Islam attitudes has been racism. Islamophobia has elevated discrimination and maltreatment against Muslims to an official level. Muslim Americans have been subject to discriminatory treatments such as mandatory registration, fingerprinting, denial of visa, monitoring, surveillance, dismissing revocation of work permits, unlawful visits to homes and workplaces, and arrests. These Islamophobic practices have commonly taken place in the areas of religion, education, transportation, military, economics, politics, and almost everywhere in social life.

Apart from the US, the game and industry of Islamophobia are also a reality in Israel, Europe, and other parts of the world. It is evident that Israel has been following an Islamophobic and anti-humane official policy, full of terror, crime, and hatred, against the Muslims and Palestinians in their own lands.

As for Europe, a strong culture of Islamophobia has been a reality as well. Hatred and anti-Islamism are at serious levels in European countries. Even today, many examples of Islamophobic incidents can be brought from psychological pressures to political pressures, from verbal attacks and insults to actual attacks, from insulting speeches to insulting articles and cartoons, from psychological violence to physical violence, from street attacks and media pressure to attacks on mosques, houses and cemeteries.

Conceptualization and Commercialization of Islamophobia

Islamophobia has been associated and used along with certain branding and labeling concepts. These concepts have been in use as functional terms in the process of legalization and justification of Islamophobia. Fundamentalism, religious fundamentalism, radicalism, extreme fundamentalism, Islamic terrorism, the terror of Islam, Islamofascism, or jihadism are the examples of concept that have been used for this purpose. These concepts have repeatedly been in circulation on the media, news, in movies, academic writings, comics, and official documents.

The West as Brand Maker and Industrializer of Islamophobia

The west actually has used Islamophobia as a tool for marginalizing Muslims. Islamophobia is a form of a defense mechanism of western hatred and hostility to Islam. Although Muslims lived in peace with non-Muslims in the same environments and provided proper examples at a sociological level in this regard, various western philosophers, intellectuals, academics, political actors and global powers formed Islamophobia and indicated that they do not accept Muslims and Islam as valuable and worthy for sharing the social life through a pluralist approach. One of the greatest inconsistencies or contradictions of the west in the modern times is that while it supports the efforts related to the generalization of postmodern multi-culturalism and coexistence of people with different beliefs, lifestyles and cultures; it justifies the formation of emotions and practices that fuel fear, hatred, discrimination, hostility, and aggression

toward Islam and Muslims. When multi-culturalism is mentioned in the western context, Islamophobia comes to mind first and the topic turns into negative discussions on Islam and Muslims. Therefore, the modern concept of multiculturalism as in Taylor's approach is a suspicious term for the entire globe, particularly in Europe. Degradation of tolerance or adverse associations regarding tolerance is associated with Islam. In fact, the forms of relationships based on multi-culturalism and tolerance turn into intolerance when Islam is mentioned in the west. This results in discrimination, intolerance and racism toward Islam and Muslims. Moreover, extensive rates of Islamophobic attitude and behavior in Europe confirm this fact. The West itself is the producer of Islamophobia. Islam has always enabled coexistence and multiculturalism. It is hard to claim that there is a general Islamic discourse and practice, which will justify the Islamophobic approaches of non-Muslims in general and westerners in particular. Of course, certain partial or local incidents and crimes might have been committed by Muslims, but Islamophobia cannot be explained and grounded based on these incidents to justify hatred against Muslims. In addition, it is a fact that the discriminatory acts of Jews and Christians toward Muslims are not new and they amounted to massacre and genocide at times.

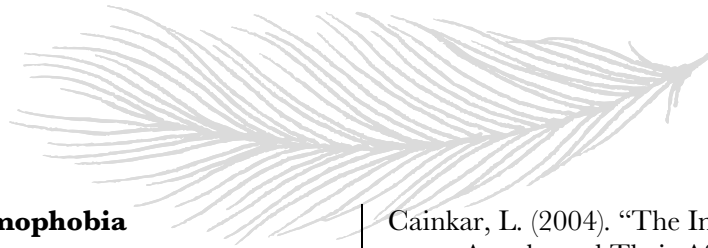
Islamophobia as Evil and the Responsibility to Cope with It

Islamophobia is evil and a theodicy. Islam is viewed as nothing but trouble for many Americans and Europeans. Islamophobia is a self-made social disaster for the west. The limits of Islamophobia reached beyond the planned and controllable borders, and became a nightmare.

In fact, an Islam-free world is not possible for westerners or anybody. So, the West has to do whatever is necessary to get rid of Islamophobic pathology. Considering what the Muslims live by, Islamophobia is a great source of disorder, mischief, test and evil for Muslims as well.

The Muslims have to think about how they can overcome Islamophobia instead of just waiting for westerners' coping with it by themselves. There must be some strategies and action plans in place to eradicate Islamophobia. No power, ideology, politics or policy can justify the insults on Prophet Muhammad and Muslims' sacred values. Muslims need to protect their values without having any affiliations with terrorism nor doing anything illegal. But they have to fight the illness and evil of Islamophobia. This is an urgent priority for Muslims today.

Solutions Against Islamophobia

Islamophobia or hatred, opposition and hostility against Islam is commonly observed. It is commercialized and industrialized especially in the western world. Ironically, Islamophobia is a reality in many Islamic countries as well. However, Islamophobia can be cured with education and cooperation of reasonable parties and rational partners from Muslim and non-Muslim societies.

The mass media products, works in cinema, culture, arts, and literature can be among the most important and effective instruments for curing Islamophobia. It is the responsibility of Muslims to struggle against Islamophobia through all of these tools. In terms of the war against Islamophobia, efforts should be made to declare Islamophobia as a crime all over the world and to make legal arrangements for this crime as far as possible in all countries.

Westerners should also see that Islamophobia is a serious problem of evil for them and they should fight against Islamophobia and try to avoid being Islamophobic towards Muslims in their own countries. They should prevent Islamophobia and do so for their own peace of mind.

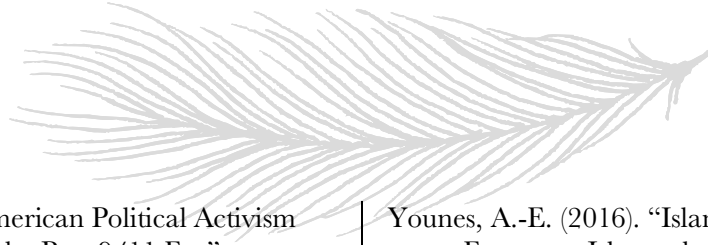
The Islamophobic game has been set up by the western powers for dominance. It is possible for Muslims to end this game only by breaking the rules of the game and setting their own rules.

Muslims should not forget that the solution against Islamophobia is living Islam correctly while playing a game against the game.

References

- Ahmed, A. (2008). *İslâm'a Yolculuk: Küreselleşme Krizi*. Translator: Faruk Tuncer. İstanbul: Ufuk Kitap Press.
- Akram, S. M. ve Johnson, K. R. (2002). "Race, Civil Rights, and Immigration Law after September 11, 2001: The Targeting of Arabs and Muslims". *NYU Annual Survey of American Law*. 58/3, ss. 295-355.
- al-Shaikh-Ali, A. (2015). "Sanat ve Edebiyat Kılığına Girmiş İslamofobi Söylem: İlerlemeci Eğitim Yardımıyla Efsane ile Mücadele". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve I. Kalın. Translator: İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Press, ss. 217-254.
- Bayraklı, E. ve Hafez, F. (ed.) (2016). *European Islamophobia Report*. Ankara: SETA.
- Cainkar, L. (2004). "The Impact of the September 11 Attacks and Their Aftermath on Arab and Muslim Communities in the United States". *13 GSC Quarterly*. Yaz/Sonbahar, 2004.
- Cesari, J. (2015). "Batı'da İslamofobi: Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Bir Mukayese". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Translator: İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Press, ss. 63-92.
- Cherribi, S. (2015). "Bir Saplantının Canlanması: Hollanda, Avusturya ve Almanya'da İslamofobi". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Translator: İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Press, ss. 95-114.
- Elliot, A. (2006). "After 9/11, Arab-Americans Fear Police Acts, Study Finds". *The New York Times*. June 12.
- Fuller, G. E. (2012). *İslamsız Dünya*. 4. bs. Translator: Hasan Kaya. İstanbul: Profil Press.
- Heck, R. (2007). "Towards A Sociological Understanding of American Islamofobia". 70th Annual SSS Meeting'de (Southern Sociological Society, 10-14 Mart 2007, Atlanta, ABD) sunulan bildirisi.
- Kalın, İ. (2015). "İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Translator: İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Press, ss. 39-62.
- Lean, N. (2015). *İslamofobi Endüstrisi*. Çev. İbrahim Yılmaz. Ankara: DIB Press.
- Okumuş, E. (2007). "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası". *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. Ed. K. Canatan ve Ö. Hıdır. Ankara: Eski Yeni Press, ss. 235-257.
- Okumuş, E. (2012). *Toplumsal Değişme ve Din*. 4. bs. İstanbul: İnsan Press.
- Okumuş, E. (2017). "İslamofobik Oyunda Müslümanlar", *İlahiyat Akademi Dergisi*, Sayı: 6, ss. 37-69.
- Said, E. W. (1982). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. Translator: Nezih Uzel. İstanbul: Pınar Press.
- Said, E. W. (1998). *Kültür ve Emperyalizm*. Translator: Necmiye Alpay. İstanbul: Hil.
- Said, E. (2001). "The Essential Terrorist". *Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question* 149. Ed. Edward Said ve Christopher Hitchens.

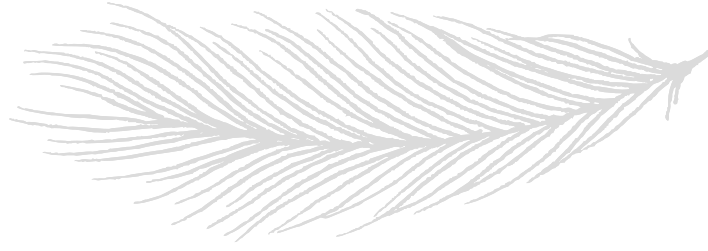

Terry, J. J. (2006). "Arab-American Political Activism and Civil Liberties in the Post 9/11 Era". American Arabs and Political Participation. Ed. P. Strum. Washington DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, ss. 117-129.

Taylor, C. (2007). "The Collapse of Tolerance". The Guardian. 17 Eylül 2007.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/sep/17/thecollapseoftolerance> (Giriş: 25.11.2016).

Younes, A.-E. (2016). "Islamophobia in Germany". European Islamophobia Report. Ed. Bayraklı, Enes ve Hafez, Farid. Ankara: SETA, ss. 182-198.

Batı Dışı Toplumlarda Self Oryantalizm ve İslamofobi

Müşerref Yardım, Ph. D.

Doç. Dr.,

Sosyoloji Bölümü

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Betül Karakoyunlu, Ph. D.

Gençlik ve Spor Bakanlığı Kredi ve Yurtlar Genel

Müdürlüğü

Özet

Batı Avrupa’da ortaya çıkan Aydınlanma Düşüncesi, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi gelişmelerin modernleşmenin zeminini oluşturduğu bilinmektedir. II. Dünya Savaşı’nın ardından modernleşme hareketlerinin tüm dünyaya yayılması, Batı ve Doğu Modernleşmelerinin karşılaştırılmasını beraberinde getirmiştir. Gerek modernleşmeye ait değerlerin Batı toplumlarında ortaya çıkması, gerekse Doğu ile Batı’nın karşılaştırılması self-oryantalist düşüncenin doğuşu üzerinde etkilidir. Self-oryantalizm, kaynağını oryantalizmden alsa da artık bu kavramın ötesine geçmiştir. İçselleştirilmiş oryantalizm olarak ifade edilen self-oryantalizm, Doğu toplumlarının geri kalmışlığı karşısında Batı’nın üstünlüğünü kanıksama halidir. Bu düşünceye göre İslam ilerlemenin önünde bir engel teşkil etmektedir. Self-oryantalist paradigmanın İslam’ı Batılılaşma programının önünden süpürmek için getirdiği teklif, Müslüman unsurların kısıtlanması ve en iyi ihtimalle görünürlüğünün azaltılmasıdır. Bu bağlamda kadın bedeni de bu kısıtlamadan nasibini almış, hatta modernleşme aşamasının ölçütü olarak belirlenmiştir. Bu makalede Doğu toplumlarında self-oryantalizm ve self-İslamofobinin doğuşunda modernleşmenin etkisi ile her iki paradigmanın toplumsal yaşama ve kadın bedenine etkileri tartışılmaktadır.

Giriş

Batı’nın neredeyse İslam’ın doğuşu ile başlatılabilecek Doğu husumeti, öteki olarak koordinatlandırma süreci ve Modernleşmenin tüm dünya tarafından takip edilmesi gereken bir izlek olarak sunulması oryantalist paradigmanın bileşenlerini meydana getirmektedir. Öte yandan Modernleşmenin ilerleme mesabesinde görülmesi ve salt Batılı değerlerin bir güzergâh olarak sunulması Doğu-Batı polarizasyonunu üretmiştir. Bu dikotomide Batı evrensel ve üstün bir kimlik sahibi olarak sunulurken Doğu geri kalmış bir medeniyeti imlemektedir. Ancak oryantalizm artık Doğu-Batı ikiliğinden daha fazlasına gönderme yapmaktadır. Bu bağlamda self-oryantalizm, oryantalizmin içselleştirilmiş, hazmedilmiş ve kabul edilmiş bir formu olarak önümüze çıkmaktadır. Oryantalizmde Doğu’nun Batı tarafından nesneleştirilmesi söz konusu iken, self-oryantalizmde Doğu’nun bizzat kendi kendini nesneleştirilmesi söz konusudur. Bu bağlamda Doğu, Batı’nın ekmeğine yağ sürmekte, Batının öteki olarak Doğu’yu inşasına tuğla taşımaktadır.

Self-oryantalizm Batı ile temas eden Doğulu toplumsal aktörlerin, kendi kültürleri ile Batı kültürünü kıyas etmelerinin bir sonucu mahiyetindedir. Örneğin Osmanlı’da Tanzimat devrinde yoğun bir şekilde Batı ile temas kuran Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuad Paşa gibi devlet adamları Batılılaşma hareketlerinin yürütücüsü olmuşlardır. Dahası self-oryantalizm modernleşme bakımından ilerleme kat edebilmek için elverişli bir söylem olarak görülmüştür. Bu bağlamda self-oryantalizm Batıya maruz kalmış Doğulu elitlerin rıza gösterdiği ve gönüllü olarak içselleştirdiği bir Batılılaşma bilincidir. Bu bilince erişen temas elitlerinin kendi toplumlarının neden geri kaldığını sorgulamaya başlaması ile birlikte “batılılaşma” bir cevap olarak ortaya çıkmış ve ilerleme programlarının karakteristiğini belirlemiştir.

Batılılaşma bilincinin Osmanlı’da Rusya yenilgisinin ardından ortaya çıkması başlangıçta Batılılaşma hareketlerinin askeri ve teknik alanda gerçekleşmesine neden olmuş, aktarmacı bir politika uygulanmıştır. Öte yandan Osmanlı modernleşmesi kurum bazlı iken erken Cumhuriyet modernleşmesi gündelik olanı da hedefleyen,

kurumlardan yaşam biçimlerine, dinlenecek müziklerden giyim tarzına kadar bir çerçeve çizen daha bütüncül bir projedir. Batılılaşma hareketleri ilerleme mesabesinde tutulmuş ve gelişmenin yegâne yolu olarak görülmüştür. İster Osmanlı ister Cumhuriyet modernleşmesi olsun her ikisinin de temel karakteristiği Batı'nın üstünlüğü ve Doğu'nun geri kalmışlığı düşüncesine dayanmaktadır. Bu bağlamda modernleşme pratiklerimiz evvela Batı'ya maruz kalan elitlerin, daha sonraki süreçte ise toplumun daha geniş kesimlerine yayılan kendi kendini Doğulaştırma pratiklerinin menşeyini meydana getirmiştir. Daha yalın bir ifade ile Doğulu toplumlarda ortaya çıkan self-İslamofobik ve self-oryantalist eğilimler modernleşme deneyimi ile yakından ilgilidir.

Oryantalist paradigmada Doğu'nun dini olarak tanımlanması İslam'la paraleldir ve İslam doğunun geri kalmışlığının temel sebebi olarak gösterilmektedir. Diğer bir deyişle Batı ile Doğu hem coğrafi olarak hem de dini bakımdan ayrıştırılmakta, Hristiyanlık ilerleme, İslam ise geri kalmışlıkla ilişkilendirilmektedir. Bu söyleme göre, Doğu'nun tüm hastalıklarının kökeninde din bulunduğu gibi, insanlığın inkişafına katkı sunması da imkân dışıdır.

Self-oryantalist düşünce de oryantalist paradigma ile fikir birliği içindedir. İslam'la ilerlemenin ve dolayısı ile batılılaşmanın uyumunu sorgulayan self-oryantalistlerin çözüm önerisi bu aşamada dinin kamusal alandaki görünürlüğünün kısıtlanmasına yönelik olmuştur. Bu bağlamda içeriden İslamofobik üretim emareleri ortaya çıkmaktadır. Müslüman unsurların kısıtlanması, ötekileştirilmesi ya da sembolik bir şiddete maruz kalması self-oryantalizmin ve self-İslamofobinin toplumsal alana yansımaları arasındadır. Özellikle kadın bedeni Türk modernleşmesi bakımından kat edilen yolun görünen yüzü olarak belirlenmiş ve din ya da geleneği çağrıştıran giyim tarzlarına müdahale edilmiştir. Bu müdahale meşruiyetini özgürlük söyleminden alırken, kadının çizilen çerçeveye uygun giyinmesi ile çağdaşlaşmanın başarıya ulaşabileceği telkin edilmiştir.

Bu makalede genelde Doğu toplumlarında self-oryantalist paradigmanın ortaya çıkışı ile modernleşme hareketlerinin ilgisi kurularak, self-oryantalist düşüncenin üretilme biçimleri ve self-oryantalizmin self-İslamofobiye dönüşümü tartışılacaktır. Daha özelde ise Türk modernleşmesinin self-oryantalizmin doğuşuna katkıları ile gündelik pratiklere ve özellikle kadın imgesine yansımaları konu edilmektedir.

1. Tarihsel Arka Plan: Modernleşme Hareketleri

Modernleşmeyi Batı Avrupa'da ortaya çıkan siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimleri tüm toplumların takip etmesi gerektiğine yönelik düşünce olarak tanımlamak mümkündür. Tönnies'de "gemeinschaft"tan "gesellschaft"a, Durkheim'de mekanikten organığe, Weber'de gelenekselden rasyonele, Marx'da feodalden kapitale ve Simmel'de kırsaldan kentsele doğru evrimci bir çizgide ilerletilen tarih, gelenekselden gelip moderne doğru yol almaktadır. Sosyolojik olarak modernleşme, siyasal, toplumsal, ekonomik ve bilimsel anlamda geleneksel toplumların modern toplumlara evrilmesini ifade etmektedir. Modernleşme teorileri ise batı dışı toplumların ilerleyebilmesi ve hastalıklarını tedavi edebilmesi için yegâne yolun batının çizmiş olduğu güzergahtan geçtiğini vurgulamaktadır.

İstanbul'un Fethi, Orta Çağın kapanarak Yeni Çağın başlaması, coğrafi keşifler ve feodalizmin çözülmeye başlaması nedeni ile 15. yüzyıl modernleşme hareketlerinin başlangıcı için iyi bir teklif gibi görünmektedir. Yine 15. ve 16. yüzyıllarda ortaya çıkan Rönesans ve Reform Hareketleri ile kutsalın karşısına insan aklı konularak, dünyanın bilim ve rasyonel araçlarla açıklanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda Rönesans ve Reform o güne kadar dogma ve mistik olanla kuşatılmış birey için gelenek ve geçmişten kopuşu ifade etmektedir. Reform hareketleri ise Martin Luther öncülüğünde ortaya çıkan bir itiraz mahiyetindedir. Reform hareketlerinin en belirgin sonucu Katolikliğin dini anlamda tekel vazifesi gören konumunun zayıflatılarak Protestanlığın ortaya çıkmış olmasıdır. Bu bağlamda gerek feodal düzene karşı yapılan itiraz gerekse Rönesans ve Reform hareketleri, modernitenin murat ettiği eskiden kopuş, geleneğin ve geçmişin reddi için elverişli bir zemin hazırlamıştır. Bu sürecin en önemli sonucu feodal düzenin ürettiği egemenlik ilişkilerindeki değişim, Ortaçağdaki kilisenin rolünün azalması ve sekülerleşmedeki artıştır.

Modernleşme hareketlerinin asıl ivme kazanmasında Aydınlanma düşüncesinin etkisi tartışılmazdır. David Hume, Adam Smith ve Adam Ferguson'un başını çektiği İskoç Aydınlanması, Montesquieu, Voltaire ve Rousseau gibi düşünürler öncülüğündeki Fransız Aydınlanması ve Kant ile özdeşleşen Alman aydınlanması birbirinden farklı argümanlar üretmişlerse de Aydınlanma pratiklerinin ortak vurgusu aklın merkeze alınmasıdır.

Referansları aklileştiren bu argümanlar eşitlik, özgürlük, kardeşlik ve birey şeklinde kendini üretmiş ve Fransız Devrimi ile pekiştirilmiştir.

18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de ortaya çıkan ve Batı Avrupa ülkelerine yayılan Sanayi Devrimi ile modernleşmenin farklı bir sürece girdiğini söylemek mümkündür. Sanayi Devrimi kapitalist üretim tarzının başlangıcı kabul edilmekte, fabrikaların modernleşme serüvenine dâhil olması anlamına gelmektedir. Kapitalist üretim endüstrileşme ve kentleşmeyi beraberinde getirmiş, fabrikaların bulunduğu şehirlere yoğun bir göç dalgası baş göstermiş ve buralarda yeni bir toplum tipi meydana gelmiştir. Bu tip aynı zamanda kırsal ile kentsel olan arasındaki ibreyi kente doğru kaydırarak, modern bir toplumun habercisi olmuştur. Öte yandan bu süreç yeni bir toplumsal örgütlenmeyi ve sınıfsal ayrımları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda burjuvazi ile proletarya arasında baş gösteren çatışma aynı zamanda uzlaşma meselesini gündeme getirmiş, sivil toplum ve sendikalaşma gibi olguların doğuşuna neden olmuştur. Şu hâlde Modernleşmenin tarihsel arka planının kabaca bilimsel gelişmelerin bireyin düşünme şekline yaptığı katkı, Aydınlanmanın vurguladığı insan aklının merkeze alınması, Fransız Devrimi ile geleneksel yapıların erozyona uğraması ve Sanayi Devrimi ile beraber değişen toplumsal yapı ve kentleşme gibi unsurlardan teşekkül ettiğini söylemek mümkündür.

Bu sürecin toplumsal alanda pek çok yansıması ortaya çıkmıştır. Abercrombie ve arkadaşları (1988: 158-160); modernleşmenin toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel olarak dört boyutu olduğunu vurgulamaktadır. Toplumsal modernleşme kentleşme, geleneksel otoritenin zayıflaması ya da okuma yazma oranlarının artması gibi kimi sosyal ilişkileri ön görürken, siyasi modernleşme parlamento, siyasi partiler ve oy kullanma hakkı gibi katılımcı ve karar almayı teşvik eden kavramlara gönderme yapmaktadır. Ekonomik modernleşme ekonomik dönüşüm, işbölümü, gelişen yönetim teknikleri ve teknoloji bileşenlerinden meydana gelmektedir. Kültürel modernleşme ise ulusalcı ideolojilerin benimsenmesi yanında sekülerleşme ile rabita içindedir.

1.1. Üstün Batı Versus Geri Doğu

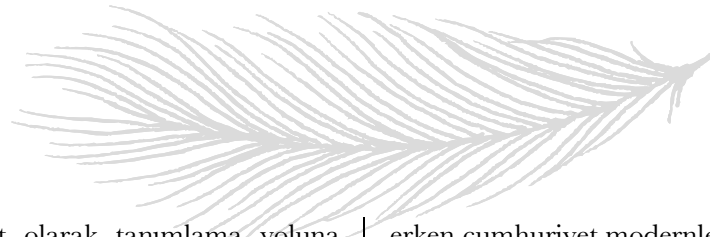
Modernleşme hareketlerinin, II. Dünya Savaşı’nın ardından Batı dışı toplumlara doğru yayılması ile birlikte sosyal bilimlerin temel odağı haline gelmiş, Batı ve Doğu modernleşmesinin kıyas edilmesini beraberinde getirmiştir. Batıda yaşanan bu gelişmelerin Doğu açısından en önemli sonucunun Batı’nın kendine yönelik

üstün bir kimlik belirleme politikası olduğunu söylememiz gerekmektedir. Bu bağlamda modernleşme teorileri Batı toplumunu ulaşılması gereken bir hedef olarak sunma eğilimindedir. Batı’nın icat ettiği bu teoriler doğulu toplumların tek ilacının batıda olduğu ve doğunun kendi başının çaresine bakabilecek erişkinlikte olmadığı fikrinden hareketle imar edilmektedir.

Çoğu yazara göre Batı’nın kendi dışında kalan toplumlara karşı bakışı bugüne has bir durum olmayıp Antik Yunan’a kadar götürülmektedir. Örneğin Yunanlıların ve Yunan olmayanların tarihini anlatan eserlerde Yunanlılar dışında kalan toplumlar Barbar olarak nitelenmiştir. Benzer bir durum Roma döneminde de varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda Roma uygarlıkla ilişkilendirilirken Doğu’nun savaşı gücü olan İran barbardır. İslamiyet’in Yakın Doğu’da hakimiyetini kurmasının ardından da Batı ve diğerlerine yönelik tutum değişmemiştir. Dönemin Batılı tarihçileri Müslümanları yağmacı, talancı ve şehirleri yakıp yıkan olarak nitelenmektedir. Yine İspanya’yı fetheden Müslüman Araplar, Batı için bir baş belası olarak tanımlanmıştır. Ortaçağ süresince de Müslümanların imajı benzer çizgilerle varlığını korumuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun Yakın Doğu’da güçlü bir devlet olarak ortaya çıkması bu imajı pekiştirme görevi görmüştür. Nitekim Batılı tarihçiler için Osmanlılar İskit asıllı yabanilerdir (Coşkun, 1989: 289-290). Bu bağlamda oryantalist bakış açısının ürettiği tarihsel dikotomiler evvela öteki Doğu’yu, ardından kötü Doğuyu inşa etmektedir.

Doğu-Batı ayrımında Sovyetler Birliği’nin dağılması ile çift kutuplu dünya düzeninin sona ermesinin ardından Batı’nın kimliğini öteki üzerinden yeniden inşa etmek istemesinin etkisi tartışılmazdır. Öte yandan Batı’nın sömürgeleştirdiği ülkelerden ve 20. yüzyılda Türkiye gibi ülkelerden Avrupa’ya yoğun bir göç dalgası yaşanması ile birlikte Batı, dışarıdaki düşmanı içeri almış olmaktadır. Bu bağlamda göçmenler, özellikle de Müslüman göçmenler Batının kültür ve kimliğine karşı bir tehdit olarak algılanmaktadır. Batının bu tutumunun ardında yatan asıl neden din, ideoloji, kültür ve medeniyet bakımından kendisine atfettiği evrensellik iddiasından kaynaklanmaktadır. Batının kendisine biçmiş olduğu bu evrensel kimlik Avrupamerkezci ve Oryantalist bakış açısının üzerine bina edilmiştir. Bu bağlamda modernleşme projesi Batı medeniyetinin merkez ve üstün medeniyet olduğu iddiasına kendini yaslamıştır. Modernleşme sürecinin Batıdan başlaması pek çok yazara göre icat edilmiş bir düşüncedir. Edward Said ise bu

tutumu oryantalist zihniyet olarak tanımlama yoluna gitmektedir. Bu düşünceye göre Batı bir pergel görevi görürken dünyanın diğer bölgeleri bu pergel ekseninde değer kazanmaktadır. Öte yandan bir talep olarak modernleşmenin Doğu için sübuta ermesi de mümkün görünmemektedir. Nitekim oryantalist düşünceye göre birbirinden ideoloji, teknoloji, medeniyet, din ya da kültür bakımından tamamen ayrı olan Doğu ile Batı arasındaki aralığın kapatılması olası değildir.

1.2. Modernleşme ve Batılılaşma

Modernleşme sürecinin tarihsel arka planında bilimsel gelişmeler, Aydınlanma düşüncesi, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi Batılı değerlerin olması Batı dışı toplumların bu güzergâhta kalması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Modernleşme bir yandan talep ve çabayı içinde barındırırken diğer yandan Batılı bir dayatmaya gönderme yapmaktadır. Göle'ye göre ilerlemeci Batı görüşleri ile işlevsellik kazanan modernleşme deneyimlerini merkezi konumdan sıyrarak ikili bir bakış açısı ile düşünmek, modernleşmenin sınırlarını genişletmek anlamına gelmektedir. Bu bağlamda batı dışı toplumların modernleşmesi gündeme gelmekte ve her toplum için farklı deneyimler ortaya çıkmaktadır. Modernlik evrenselliği içerdiği halde modernleşme farklı ülkelerin kendi tarih ve kültürlerinden yola çıkarak çizdikleri bir güzergâhtır (2011: 34, 162). Batı dışı modernleşme örneği olarak Osmanlı İmparatorluğunda 19. yüzyıldan itibaren modernleşme hareketleri ivme kazanmıştır. Şu halde Osmanlı modernleşmesi geç kalmış bir modernleşme olup, devleti yıkımdan kurtaracak bir çare olarak görülmüştür.

İmparatorluk evvela sorunun çözümüne iç dinamikleri ile bakmış, 18. Yüzyılda ise bu durumun çözüm olmayacağını anlayarak Batıdan kurum aktarma yolu ile yenileşme politikaları izlemiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet modernleşmesi bakımından batılılaşma çoğu zaman modernleşme ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Deren, 2004: 382). Bu bağlamda İmparatorluk, Lale Devri (1718-1730) ile birlikte yönlemsiz de olsa batılılaşmayı başat bir devlet politikası olarak benimsemiştir. III. Selim (1789-1807) dönemi ıslahatlar için şuurlu ve planlı yenileşme hareketlerinin başlangıcı olmuş ve bu dönem tohumları atılan ıslahat hareketlerini sırasıyla Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856), I. Meşrutiyet (1876) ve II. Meşrutiyet (1908) takip etmiştir. Nitekim bu yenileşme hareketlerinin İmparatorluk nezdinde son durağı, bir ihtilal mahiyetinde olan Cumhuriyettir. Osmanlı modernleşmesi kurumları dönüştürmeyi amaçlarken,

erken cumhuriyet modernleşmesi gündelik olanı da hedef alan daha bütüncül bir projedir. Öte yandan İmparatorluğun baskın adem-i merkeziyetçi yapısı nedeni ile merkeze tesir edebilecek bir burjuvanın olmaması, Osmanlı modernleşmesini bürokratik bir görünüme bürümüştür (Karakoyunlu, 2021: 45-46).

Erken Cumhuriyet modernleşmesi ulus-devlet temelli, yukarıdan aşağıya, otoriter ve militer bir karakterdedir. Bu durumun kaynağı ve kökleri geç Osmanlı İmparatorluğu deneyimi ile yakından ilgilidir (Keyman, 2010: 317). Öte yandan Cumhuriyet modernleşmesi modern batılı ulus devlet olma amacı ile halkı mobilize etmiş, siyasal ve toplumsal reformları içinde barındıran bir projedir. Bu yönü ile Osmanlı modernleşme hareketlerinin kurum bazlı anlayışından ayrılmaktadır. Nitekim devletin kuruluşu salt yönetsel bir değişim olmayıp, devletin üzerine bina edildiği yeni bir kimlik yaratma sürecidir (Deren, 2004: 382). Bu bağlamda Cumhuriyet, milli ve modern bir ulus yaratma projesi olup aynı zamanda yeni bir kimlik inşası öngörmüştür. Modernleşme Osmanlı'da olduğu gibi salt aktarmacı bir kurum dönüşümü değil, aynı zamanda modern bir toplum yaratma talebini içermektedir.

Türk modernleşmesinin en belirgin özelliği millet adına yapılmış olması ve Batılılaşmanın ilerleme mesabesinde görülmesidir. Bu bağlamda akılcı ve laik değerler üzerine bina edilen modernleşme tasavvurumuz pozitivizmden mülhemdir. Öte yandan ani ve tepeden inme doğası nedeni ile Türk modernleşmesi travmatik kodları içinde taşımaktadır. Dellaloğlu modernleşmenin modernleştirici bir sınıfa ya da sınıf bilinci olan bir kadroya ihtiyaç duyduğuna işaret eder (2016: 167-169). Nitekim Batı'da modernleşme hareketleri aşağıdan yukarı, sınıflar aracılığı ile hareket halindedir. Buna karşın Türk modernleşmesi talebi olmayan bir arzıdır. Kadıoğlu bu durumu "araba atın önüne bağlanmış" şeklinde tasvir etmektedir (1999: 16). Türk modernleşmesi bürokratik bir modernleşme olup modernleştirici sınıfın rollerini bürokrasi üstlenmiştir. Modernleşme sürecinin bürokrasi eli ile yürütülmesi bir nevi memur modernleşmesi olmasına neden olmuş ve yaratıcı boyutunu törpülemiştir. Cumhuriyetle başlayan modernleşme deneyimimiz tek parti dönemi ile katı, ulusçu ve seküler kodlarını sürdürmüş ve toplumun bir kesimi ile etkisi bugüne değin süren bir yarılmanın başlangıcını meydana getirmiştir. Bu yarılmanın bir yanında İttihat ve Terakki'den bu yana ilerlemenin mottosu haline gelen "halka rağmen halk için" söylemine yaslanmış yönetici bir elit, diğer yanında ise henüz erginliğine karar verilmemiş bir toplum

bulunmaktadır. İnsel, Türk toplumunun hala yaşamakta olduğu yığınlık, bunalım ve şaşkınlığından söz ederken bu durumu kendini toplumun dışında ve üstünde gören bir elitin varlığına bağlamaktadır (1990: 10-11). Öte yandan bu ayırım devlet-toplum dikotomisinde çağdaşlaşmanın yanında yahut karşısında olmak şeklinde konumlanmayı beraberinde getirmektedir. Bir kişi ya da grubun Batılaşmaya olan bakışı onun devlet-toplum dikotomisindeki tarafını belirleme özelliği taşımaktadır (İnsel, 1990: 20). Nitekim Türk siyasal hayatı halen Türk modernleşmesi bakımından dışlanmış bir kesimin ürettiği partiler ile modernleşmenin sahibi partiler arasındaki bir mücadele alanıdır.

Modernleşme öykümüzün diğer bir boyutu militer bir karakterde oluşudur. Bu özelliği ilerleyen yıllarda toplumsal travmayı artırıcı mahiyete bürünmüştür. Nitekim Heady (2001: 346), Türkiye'yi modernleşmeci askerlerin kurduğunu ve gerekli gördükleri durumlarda müdahale edebilme hakkını kendilerinde gördüklerini ifade etmektedir. Hal böyle iken Türk demokrasi tarihi her on yılda bir askeri darbelerle kesintiye uğramış ve modernleşmeci askerler saklı olan haklarını kullanmışlardır.

Bu süreç hem yönetici elit ile toplum arasındaki yabancılaşmayı artırmış hem de toplumsal düşünme ve eyleme pratiklerimizi derinden etkilemiştir. Türk modernleşmesinin travmatik yansımalarını self oryantalizm bağlamında da değerlendirmek mümkündür. Nitekim bu travmanın toplumsal bir kompleksi ve yerliliğe veya Doğulu olmaya karşı içeriden bir yadsımayı üretmesi kaçınılmazdır. Daha yalın bir ifade ile modernleşme öykümüz, içselleştirilmiş oryantalizmin ortaya çıkışında en etkili unsurlardan biri olmuştur.

2. İçselleştirilmiş Oryantalizmden İçselleştirilmiş İslamofobiye

2.1. Kendi Kendini Doğululaştırma

Medeniyetler arasındaki hiyerarşiyi ve güç ilişkisini ifade eden Doğu-Batı ikiliği yüzyıllardır tartışlagelmiştir. Edward Said'in kaleme aldığı Oryantalizm başlıklı eseri Doğu-Batı ilişkileri ve Batı'nın Doğu üzerine kurduğu "orantısız ve asimetrik" gücün yorumlanması açısından bir paradigma değişikliğine işaret etmektedir. Her ne kadar Doğu-Batı ayırımı söylemi Anuoar Abdel-Malek'in (1963) "Orientalism in Crisis" isimli çalışmasında dile getirilmiş olsa da Said'in Oryantalizm başlıklı çalışması anahtar metin olarak etkisini bugün de devam ettirmektedir. Kültürel çalışmalar, madun çalışmalar ve

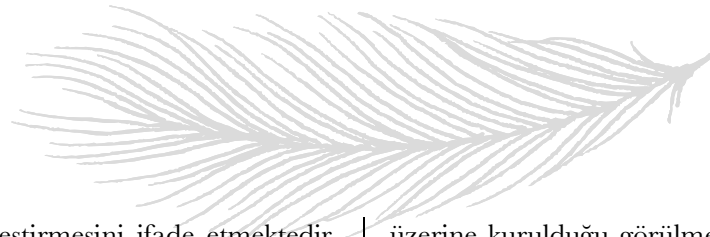
postkolonyal teorinin ortaya çıkmasında Said'in çalışması "paradigma kurucu bir eser" (Bulut, 2012:2) olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu çalışmanın Doğu'nun, kendini temsil gücünü egemen kültürden geri almada önemli katkıları olmuştur. Bu bağlamda unutulana, dikkate alınmayan veya değersizleştirilen üçüncü dünya toplumların tarihleri gündeme gelmektedir.

Öteki olarak görülen dünyaya, Arap ve Müslüman dünyaya ilişkin çalışmaların zayıflaması, kimlik iddialarının şiddetlenmeye başlaması, sömürge sonrası dönemde ortaya çıkan "ulusal hayal kırıklığı" (Beji'den akt. Abdelkefi, 2009), Petrol Krizi ve İran Devrimi gibi gelişmelerle birlikte Doğu-Batı ilişkileri yeni bir evreye girmiştir. Batı'nın Doğu ile kurduğu politik ve kültürel hegemonik ilişkiler tartışmaya açılmıştır. Bu bağlamda Said'in çalışması bir toplumun diğeri hakkında sahip olduğu söylemi analize tabi tutarken Batı'nın Doğu hakkında ürettiği bilginin gözden geçirilmesi imkânını sunmuştur. Oryantalizmin medeniyet, kültür ve kimlik farklılığına dayanan "Öteki yaratma sürecini" şiddetle eleştiren Said, Batılıların Öteki Doğu'yu düşünme ve anlamada geliştirdiği yöntemin büyüsunü ortadan kaldırmıştır. Bilgi ve kurguya dayalı oryantalist söylem Batılılar tarafından yüzyıllardır kurumsallaşarak günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Farklı olanın öteki olarak inşasında önemli rol oynayan oryantalizmin tarihi eskilere dayanmaktadır. Batı'nın, Doğu'nun egzotik olarak tanımladığı kültüre hem hayranlığı hem de ötekileştirici tutumunun kökleri Haçlı Seferleri, hatta İslam'ın ortaya çıktığı döneme kadar uzanmaktadır.

Oryantalizmin içselleştirilmiş versiyonunu ifade eden self-oryantalizm kavramı, ilk olarak Antonio Chuffat Latour tarafından 1927 yılında "Apuste historico de las chinas en Cuba" başlıklı çalışmasında kullanılmışsa da Said'in oryantalizm kavramından yola çıkarak kavramsallaştırılmıştır. Gizli oryantalizm, öz oryantalizm, ideolojik oryantalizm, oto oryantalizm, oryantalizmin ters yüzü, resmi oryantalizm, stratejik oryantalizm, neo oryantalizm, dâhili oryantalizm, modern oryantalizm, suça dâhil olan oryantalizm, çoğalan oryantalizmler, iç oryantalizm, iradi oryantalizm, yerel oryantalizm, içselleştirilmiş oryantalizm, Osmanlı oryantalizmi ve küçük oryantalizm olarak da ifade edilen self-oryantalizm, Said'in kavramsallaştırmasının ötesine geçerek daha içe dönük, entelektüel ve hegemonik bir olguyu ortaya koymaktadır (Bezci & Çiftçi, 2012: 143).

Oryantalizm, Batı tarafından Doğu'nun ötekileştirmesini vurgularken self-oryantalizm Doğu

tarafından Doğu'nun ötekileştirmesini ifade etmektedir. Oryantalizmde olduğu gibi self-oryantalizmde de kullanılan ötekileştirme yöntemleri ve ötekileştirilen hedef aynıdır. Self-oryantalizm, Doğuların kendilerini Batılı oryantalistlerin dayattığı terimler içinde tasavvur etmeleri ve kendilerini oryantalizmin onları temsil ettiği şekilde etmelerini istemektedir (Dirlik, 1997). Bir başka ifadeyle self-oryantalizm, Doğu'nun Batı'nın fikirleri ve değerlendirmeleri üzerinden kendini yorumladığı, yabancılaştırdığı ve kendi kendini ötekileştirdiği bir süreçtir. Keyman'dan (1996) yola çıkarak Doğululaştırılan Doğu'nun oluşumunda Doğu'nun katkısı dikkat çekmektedir. Golden'e göre (2009) self-oryantalizm, Batı'nın değerler sistemi içinde Batı'ya göre kendini anlayarak ve açıklayarak kendi kültürünün temsiliyi çarpıtmaktadır. Ontolojik anlamda Doğulu iken epistemolojik açıdan kendini Batı'ya ait (Martinez, 2008:14) gören Doğulu taşıyıcı elitlerin Doğulu kültürel tasavvurunu yorumlaması ve Batı hermeneutik çemberi üzerinden yaptığı göndermeler self-oryantalizmi ortaya çıkarmaktadır. Çifçi (2013), siyasi-sosyal-kültürel ve gündelik hayatın Doğu-Batı karşılaştırmasının, ilk hayranlığın ve ilk özentinin başladığı yer olarak temas bölgelerinden bahsetmektedir. Temas bölgelerinde, oryantalist paradigmanın içselleştirildiği ve moderniteye ulaşmada bir retorik olarak kullanıldığı görülmektedir. İçselleştirilmiş oryantalizm, Batılılaştırılmış Doğulu "intelligentsia" ve seçkinler gibi toplumsal ve politik kesimin önde gelenlerinin "temasın eşiğinde" (Chiang, 2004: 40) kendi içinde gönüllü yaşadığı Batı canlanmasına vurgu yapmaktadır (Bezci & Çifçi, 2012: 147-148). Self-oryantalizm, toplumun önde gelenlerinin Batı'yı ve batılı değerleri referans alarak kendi değerlerine mesafe koyarak, küçümseyerek ve ötekileştirerek kendi kendilerini Doğuluşturdıkları bir süreci ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle Batı hegemonyasının içselleştirilmesi durumunun yansımasıdır.

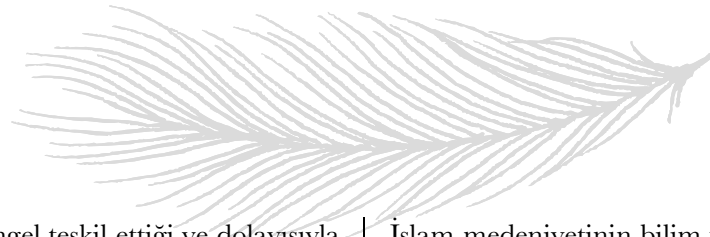
Batılılaşma olarak da algılanan modernleşme, Batı dışı toplumlarda oryantalizmin temelini oluşturan ötekiliğin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Modernleşme tartışmaları ile birlikte gelişen entelektüel canlanma, self-oryantalist paradigmayı şekillendirmiştir. Batı ile karşılaştırıldığında "Doğu olarak neden geri kaldık ve bu durumdan nasıl çıkarız?" sorusuna verilen cevapta Batı referans olarak sunulmuştur. İlk aşamada askeri ve teknik boyutta Batı'ya yönelme söz konusu olmuşsa da daha sonra Batılılaşma hareketleri farklı alanlara kaymıştır. Her halükarda modernleşme ve batılılaşma hareketlerinin Batı'nın üstünlüğü ve Doğu'nun geri kalmışlığı dikotomisi

üzerine kurulduğu görülmektedir. Hanioglu (1992), Batı dışı toplumlarda batılılaşma hareketlerinin Batı'nın gelişmişlik seviyesine ulaşmak için farklı alanlarda atılan adımlar olduğuna dikkat çekmektedir. Kahraman (2002) bu durumu "Oryantalistleştirdiklerimizden misiniz?" başlıklı çalışmada "modernleşme hareketleri ile Doğu, Batılı oryantalistin kendisi hakkında inandığı masallara inanmaya başlamış, kendisini başkasının gözünden görmeye başlamıştır... Cumhuriyetin kurucu iradesi bir ulusal onur ve bilince dayanmıştır, evet, ama bu, aynı dönemin 'self-oryantalizasyon' (kendi kendini oryantalistleştirme) mantığını aşmasına yetmemiştir" ifadeleriyle açıklamaktadır. Çifçi'nin (2013) altını çizdiği gibi Batı'nın modernite rüzgârına yakalanan Doğulu elit ve aydınların Batılı normları kendilerinininkiyle karşılaştırarak daha üstün oldukları görüşünü benimsemeleri, kendi kendini Doğululaştırma anlamına gelen self-oryantalizmi ortaya çıkarmaktadır. Modernleşme hareketleriyle birlikte ortaya çıkan entelektüel canlanma, oryantalizmin Doğu hakkında ortaya koyduğu olumsuz söylemin kabulü ve içselleştirilmesi ile ön plana çıkarak self-oryantalizmin temelini oluşturmaktadır. Batı dışı toplumlarda var olan içselleştirilmiş oryantalizm ve İslamofobi modernleşme hareketleri ile yakından ilişkilidir.

2.2. İçselleştirilen Öteki ve Ötekileştirilen Din

Oryantalist söylemde Doğu ve İslam eş anlam taşımaktadır. Doğu'nun dini olarak görülen İslam, oryantalizmin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Doğu'nun geri kalmışlığı düşüncesi İslam medeniyetinin geri kalmışlığından kaynaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle Doğu-Batı ikiliğinde, Hristiyanlığın üstünlüğü-İslam'ın geri kalmışlığı hatırlatılmakta ve Doğu'ya atfedilen bütün olumsuzlukların kaynağı olarak din gösterilmektedir. Batı'nın İslam hakkındaki görüşlerinin temeli oryantalizmin derinliklerinde bulunmaktadır. Maneviyatı ve itikadi boyutu göz ardı edilerek İslam, çoğu zaman iktidarların, siyasi akımların, devrimlerin ya da medeniyetler çatışması ideolojisinin çıkarları doğrultusunda "araçsallaştırılmış" bir din olarak sunulmaktadır. İslam'ın entelektüel üretimleri de nadiren dile getirilmektedir. Batı'nın İslam ve Müslümanlar hakkında kurguladığı imaj, yenilenemeyen, ilerleme kat edememiş, dünyanın yeni varoluş koşullarına uyum sağlamaktan aciz, büyük ölçüde karanlıkçı yekpare bir gerçeklik olduğu yönündedir. Modernleşme süreçlerinde dinin mahiyeti, yeri ve oynadığı rol tartışma konusu olurken dinin modern dönemde geçerliliği olmayan arkaik bir yapıda olduğu savunulmaktadır.

İslam'ın terakki önünde engel teşkil ettiği ve dolayısıyla da Müslümanların gerici oldukları görüşü Türkiye gibi Batı dışı toplumlarda da benimsenmeye başlamıştır. Böylelikle Batılı oryantalist geleneği benimseyen self-oryantalistler tarafından türlü olumsuzlukları ve gerici unsurları içinde barındıran İslam'ın moderniteyle uyumu sorunsallaştırılarak dinin toplumsal hayatta sınırlandırılması gündeme getirilmiştir. Türkiye gibi ülkelerde İslamofobi, modern Batı medeniyeti ile bütünleşmek için İslam medeniyetinin ve Müslümanların siyasi varlığının reddedilmesi prensibi üzerine kurulmaktadır. İslam, taşralı ve tikelci bir konuma indirildiğinden toplumda dini hassasiyetleri olan bireylerin asimilasyon ve ötekileştirme yöntemlerine maruz kaldıkları görülmektedir.

Modernleşme ve batılılaşma hareketleri tarihsel ve kültürel süreçten kopuşu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, İslam'ın kültürel olarak geri olduğu, modern bilimle çeliştiği, stratejik olarak yetersiz olduğu ve ilerlemeye engel olduğu iddia edilmektedir (Aslan, 2019: 74). Çoğunluğu Müslüman olan toplumlarda İslam dininin “kurucu dışarı” olarak değerlendirilmesi, içselleştirilmiş İslamofobinin varlığını ortaya koymuştur. Dinin ötekileştirilmesi self-oryantalizme dayalı self-İslamofobiyi ortaya çıkarmıştır. Bir başka ifadeyle Türkiye gibi Batı dışı toplumlarda İslamofobinin şekillenmesi 19. yüzyılda modernleşme hareketleri ile gerçekleşmiştir. Türk modernleşmesinin, oryantalist ve İslamofobik dinamiklerin hayat bulduğu, geliştiği ve günümüze kadar yaşatılarak getirilen bir süreç olduğu söylenebilir. İslam ve Müslümanlara yönelik nefret söylemi ve suç, ayrımcılık ve ötekileştirmeye dayalı içselleştirilmiş oryantalizm ve içselleştirilmiş İslamofobide iki ana unsur öne çıkmaktadır: İslam'ın modern bilimle çatışması ve İslam'ın özgürlükleri kısıtlayarak kadına yönelik baskı ve şiddet kurması.

Aydınlanma ve pozitivistizmle birlikte su yüzüne çıkan din-bilim çatışması tartışmaları özellikle İslam üzerine odaklanmaktadır. İslam-bilim uyumsuzluğu ve İslam'ın bilimin önünde engel olduğu iddiası oryantalist söylemde yerini almaktadır. Müslümanların yetersizliği ve acizliği 19. yüzyılda İslam ve bilim ilişkisini gündeme getiren Ernest Renan (1823-1892) tarafından “L'islamisme et la science” (1884) başlıklı konuşmasında dile getirilmektedir. Renan, bilime düşmanlığın İslam'dan kaynaklı olduğu, Müslümanların da öğrenme ve düşünme becerileri olmayan, ilerleme düşüncesine kapalı ve bilimi reddeden fanatikler olduğu görüşünü benimsemektedir. Ayrıca Renan konuşmasında Avrupa Ortaçağ döneminde Arap-

İslam medeniyetinin bilim ve felsefeye katkısı konusunda da Müslümanların özellikle Yunan medeniyetinden uyarladıkları bilimden bahsetmektedir. Ona göre bu katkının ne Arap ne de İslam medeniyetiyle bir bağlantısı olmamakla birlikte İslam'dan dolayı değil, İslam'a rağmen ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Sömürge yönetiminde görev alan Lord Cromer (1909) de Müslümanların, dini inanç prensipleri bakımından bilim ve ilerlemenin dışında ve karşısında olduklarını ifade etmektedir. Yazara göre “İslâm'da reform yoktur, eğer varsa İslam olarak nitelenmesi mümkün değildir. Müslümanlar inançlarına sınıksız bağlı oldukları için onlardan ne medeniyet ne de kalkınma sürecine katkıda bulunmalarını beklemek saflık olur”.

İslam ve Müslümanların tarih boyunca rasyonel düşünceyle savaştığı olduğu düşüncesi oryantalist geleneğe dayanmaktadır. Aynı şekilde batılılaşma hareketi öncüleri ve savunucuları, İslam'ı bilimin ve ilerlemenin önünde engel olarak görmüş, İslam dinini dışlama ve ötekileştirme yöntemine başvurmuşlardır. Abdullah Cevdet gibi birçok Osmanlı düşünürü Batı medeniyetinin üstünlüğünü vurgularken (Hanioğlu, 1981) modern uygarlığın din ve geleneğin dışında geliştiğini (Ülken, 1998) savunmaktadır. Cevdet'in dine yaklaşımı ilerlemenin önünde engel olduğu üzerine kuruludur. Bu bağlamda Batı dışı toplumlarda modernleşme tartışmaları din dışı bir perspektiften ele alınmıştır.

Modernleşme ve batılılaşma hareketlerinin en can alıcı diğer konusu kadın olmuştur. Türk modernleşmesinde dinin toplumsal yansıması ve görünürlüğü kadın üzerinden kurgulanmıştır. Bu sebeple modernleşmenin kamuya yansıması açısından kadının toplumsal hayattaki konumuna odaklanılmıştır. Çaha (1996) Tanzimat'la birlikte aydın ve düşünürlerden, modernleşme tartışmaları içinde kadın konusunu ele almayanların sayısının çok az olduğunu belirtmektedir. Kadın, Osmanlı modernleşmesinin önemli bir ayağını teşkil etmektedir. Cumhuriyet reformlarıyla birlikte kadın, Osmanlı ve İslam'a dair, yani eskiye dair ne varsa, kopuşu simgelemek için kullanılmıştır. Bu bağlamda ilk sırada İslami olanı ve eskiyi temsil eden giyim tarzına müdahale edilmiştir. Göle'nin (1998) ifadesiyle kadının kılık-kıyafetindeki değişim arzusu, dini ve manevi olanla bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim kadınlardan, dini otoritenin reddi adına peçe ve çarşaflarını çıkarmaları istenmiştir.

Batı tasavvurunda İslami ataerkilliğe bağlılıklarını sembolize eden Müslüman kadının örtüsü ulusal kimlik,

sekülerleşme ve modernite tartışmalarına dâhil edilmeye modernleşme hareketleriyle başlanmıştır. Geri kalmışlığı, İslam'ı ve Osmanlı geçmişini temsil ettiği düşünülen Türk kadının örtüsünün reddi, Türk modernleşmesinin “sine qua non” şartı haline gelmiştir. Kamusal alanda cinsiyetlendirilmiş bedenlere dayanan Türk modernleşmesi, dini kamusal alanda zayıflatmak amacıyla kamusal kıyafetlerin düzenlenmesi ve yeni modern kimlikler oluşturmayı amaçlamaktadır. İslami giyim tarzından kurtulmayı hedefleyen Türk modernleşmesi, modernleşme ölçüsü olarak (Çınar, 2008: 898) kadın bedenini kullanmıştır. Kadınları, “İslami ataerkil rejimin zincirlerinden” kurtarma ve özgürleştirme fikri (Saktanber, 2002) uygulamalarla hayata geçirilmiştir. Kadın için modernleşme öncesi ve sonrası olarak iki dönem kurgulanmıştır: bütün olumsuzlukları içinde barındıran “eski döneme” ait baskı altında olan örtülü kadın ile modern döneme ait örtüsüz ve özgür kadın. Özgürleştirme söylemi kadının bedenine modernite adına bir müdahaleyi ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle kadın bedeni modernitenin belirleyicisi olarak dün olduğu gibi bugün de gündemde tutulmaya devam edilmektedir. Şu halde kadın halen Türk modernleşmesinin vitrinini (Tekeli, 1991: 97) oluşturmaktadır.

Sonuç

Batı dışı toplumlarda self-oryantalizmin kaynağını oluşturan modernleşme, sosyolojik anlamda geleneksel olandan moderne doğru geçişi ifade ederken, bunun sadece Batılı değerleri benimsemekle mümkün olduğu belirtilmektedir. Modernleşme, oryantalizmin temelini oluşturan “üstün Batı medeniyetine karşı geri kalmış Doğu medeniyeti” söylemi üzerine kurulmuştur. 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti tarafından hayata geçirilen reformlar, oryantalist söylemin kurguladığı Batı medeniyeti ile Osmanlı, yani Doğu medeniyeti arasındaki uçurumu ortaya koymaktadır. Modernleşme çabalarında model olarak Batı'nın üstünlüğü vurgulanırken, geleneksel ve dini olanı temsil eden “eski ile” bağlarını kopararak batılılaşmanın gerekliliği, bazen de zorunluluğu dile getirilmektedir. Türk modernleşmesi, "devleti kurtarma" motivasyonunu ile başlamışsa da ilerleyen zamanlarda entelektüel canlanma ile birlikte Batılılaşma tartışmalarının her alana yayıldığı görülmektedir.

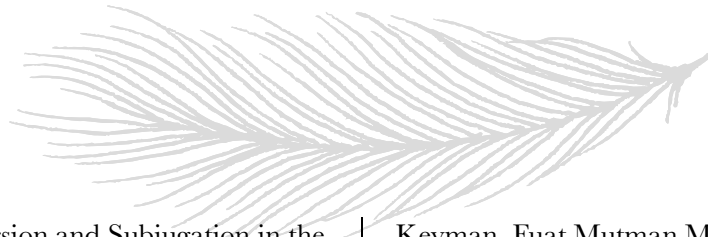
Türkiye gibi Batı dışı toplumlarda başlatılan modernleşme hareketleri self-oryantalizmle bağlantılıdır. Kendi kendini Doğululaştırma olarak da ifade edilen self-oryantalizmin kavramsallaştırılmasının arkasında Said'in

oryantalizm kavramına atıf bulunmaktadır. Oryantalizmde olduğu gibi self-oryantalizmde de Doğu'ya yönelik bir ötekileştirme söz konusu olmaktadır. Ancak bu ötekileştirme Batılılar tarafından değil, oryantalist yaklaşımı benimseyen Doğulular tarafından uygulamaya konmaktadır. Kısacası self-oryantalizm, Doğu'nun, oryantalizmin kendi hakkında kurguladığı olumsuz değerleri içselleştirmesini ifade etmektedir. Batı dışı toplumlarda ve özellikle çoğunluğu Müslüman olan toplumlarda içselleştirilmiş oryantalizmle birlikte içselleştirilmiş İslamofobi de görülmektedir. Doğulu aydın ve elitlerin self-oryantalist yaklaşımlarında din önemli bir yer tutmaktadır. Zira Doğu'nun içinde bulunduğu sıkıntılı durumun sorumlusu olarak İslam zikredilmekte, geri kalmışlığın İslam kaynaklı olduğu savunulmaktadır. Bu sebepten İslami referansların şiddetle eleştirildiği ve reddedildiği bir süreç ortaya çıkmıştır. İslam'ın ilerlemenin önünde bir engel olduğu düşüncesi Batılı oryantalistler tarafından dile getirilirken, Doğulu aydınlar da benzer görüşleri zikretmektedir. İslam'ın gerici unsurlar barındırdığı ve moderniteyle uyumsuzluğunun altı çizilmektedir. Oryantalistlerde olduğu gibi self-oryantalistlerde de İslam'ın baskıcı olduğu kadın üzerinden dile getirilmektedir. Kadının özgürleştirilmesi söylemi modernleşme ve batılılaşma hareketlerinin merkezine oturtulmuştur. Kadın için örtüsüz bir özgürlük talep edilirken örtülü kadın dışlanmış ve ötekileştirilmiştir. Bu bağlamda kadının özgürleştirilmesi dini giyim tarzının kamusal alanda görünmemesi şartına bağlanmıştır.

Kaynakça

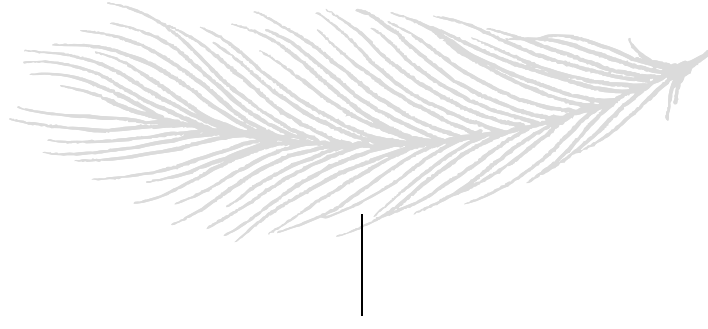
- Abdelkéfi, Rabia «La représentation de l'Occident dans L'Orientalisme d'Edward Said: théorie ou discours idéologique?», in Loxias, Loxias, <http://revel.unice.fr/loxias/index.html?id=2700>.
- Abercrombie, Nicolas, Hill, Stephen, Bryan, S. Turner (1988). Dictionary Of Sociology (2. Baskı), Londra: Penguin Books,
- Bezci, Bünyamin & Çiftçi Yusuf (2013). Self oryantalizm: İçimizdeki modernite ve/veya içselleştirdiğimiz modernleşme, Akademik İncelemeler Journal:1, 139-199. Access: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/17765>
- Bulut.Yücel (2012). “Oryantalizmin Ardından”, Sosyoloji Dergisi, 3:1-57.

- Çınar, Alev (2008), "Subversion and Subjugation in the Public Sphere: Secularism and the Islamic Headscarf," *Signs: Journal of Women in Culture & Society*, 33(4), 891-913.
- Çifçi, Yusuf (2013). *Self oryantalizm ve Türkiye'de Kürtler*. Ankara: Orient Inc
- Coşkun, İsmail. (1989). *Modernleşme Kuramı Üzerine*. İstanbul University Journal Of Sociology, 3(1), 289-314.
- Cromer, Lord (1909), *Modern Egypt*, 2 cilt, Macmillan, New York.
- Çaha, Ömer (1996) *Sivil Kadın*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Deren, Seçil (2004) "Kültürel Batılılaşma", İçinde T. Bora Ve M. Gültekingil (Der.), *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt 3: Modernleşme Ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim, 382-401.
- Dellaloğlu, Besim. (2016). *Bir Tanpınar Fetişizmi*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Dirlik, Arif (1996) 'Looking Backward in the Age of Global Capital: Thoughts on History in Third World Cultural Criticism', in *In Pursuit of Contemporary East Asian Culture*, Xiaobing Tang and Stephen Snyder, (eds.) pp. 183-216. Oxford: Westview Press.
- Göle, Nilüfer (1998), *Modern Mahrem*, Metis Yayınları İstanbul.
- Göle, Nilüfer. (1999). *The Forbidden Modern: Civilization And Veiling*, The University Of Michigan Press, Ann Arbor.
- Göle, Nilüfer. (2011). *Melez Desenler: İslam Ve Modernlik Üzerine*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Hanioğlu Şükrü (1981). *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*. İstanbul.
- Hanioğlu. Şükrü (1992). *Batılılaşma. İslam Ansiklopedisi*. Cilt: 5. İstanbul: TDV Yayınları.
- Heady, Ferrel. (2001). *Public Administration, A Comparative Perspective*. Crc Press.
- İnsel, Ahmet. (1990). *Türkiye Toplumun Bunalımı*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Kadioğlu, Ayşe. (1999). *Cumhuriyet İradesi, Demokrasi Muhakemesi: Türkiye'de Demokratik Açılım Arayışları*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Karakoyunlu, Betül. (2021). *Türkiye'de Bürokrasi ve Üç Kuşak Memur Vatandaş Etkileşimi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kahraman, Bülent (2002), "Oryantalistleştirdiklerimizden misiniz?", *Radikal Gazetesi*.
- Keyman, Fuat Mutman Mahmut, Yeğenoğlu, Meyda (1996), *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*. İstanbul: İletişim.
- Keyman, Fuat (2010). *Modernization, Globalization And Democratizationin Turkey:The Akp Experience And Its Limits*. Constellations Volume 17, No 2.
- Saktanber, Ayse (2002), *Living Islam, Women, Religion and Politicization of Culture in Turkey*. London: I.B. Tauris Publishers.
- Tekeli, Şirin (1991). "Tek Parti Döneminde Kadın Hareketi de Bastırıldı." *Sol Kemalizm'e Bakıyor*. Ruşen Çakır ve Levent Cinemre (der.) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (1998). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul.

ULİSA12, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü'nün politika notu yayınıdır. Konular bir sayı editörü rehberliğinde ele alınmaktadır. Yazarların görüşleri kendilerini bağlar. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ve ULİSA yazarların görüşlerinden dolayı sorumlu tutulamaz.

Adres: Güvenevler Mah.
Cinnah Cad. No: 16
Çankaya/ANKARA
Tel : 0(312)906-1313
e-posta : ulisa@ybu.edu.tr
Web Sayfası : www.ybu.edu.tr/yulisa/

©2021 ULİSA

